

“BAZI KISVELERİN GİYİLEMeyeCEĞİNE DAİR KANUN” SEBEBİYLE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN KISA SÜRELİ KRİZ

Nilüfer ERDEM*

ÖZ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin laik olduğu ilkesinden hareketle TBMM'nin gündemine getirilmiş olan “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”, kabulü esnasında ve sonrasında ülke içinde herhangi bir muhalefetle karşılaşmamıştır. Dini kayafetlerin mabetler ve ayinler haricinde giyilmesinin yasaklanmasına muhalefet Yunanistan'dan gelmiş, Yunan basını ve kamuoyundan kanun aleyhine yükselen sesler sebebiyle Türk-Yunan ilişkilerinde kısa süreli bir kriz yaşanmıştır. Makalemizde bir barış ortamı söz konusuysen iki ülke ilişkilerinin nasıl aniden gerilebildiğini ve nasıl aşıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Çünkü son derece girift ve kırılğan olan Türk-Yunan ilişkilerinde her zaman benzer problemlerin yaşanma ihtimali vardır. Bu hedef doğrultusunda Yunan basın organlarından Akropolis, Makedonia, Patris, Rizospastis ve Ethnos, Türk basın organlarından ise Cumhuriyet, Milliyet, Ulus ve Haber taranmıştır.

Yaptığımız araştırmalar, bu süreçte Yunan basın organlarında mantıksız ve sağduyudan uzak iddiaların dile getirildiğini ve bu şekilde kamuoyu harekete geçirilerek hükümete de baskı uygulandığını ortaya koymuştur. Yunanistan'da bazı çevrelerin Lozan Antlaşması sonrası koşulları ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkelerini görmezden geldikleri anlaşılmıştır. Muhalefet parti liderleri TBMM'nin gündemine getirilen kanunu zamanında öğrenemediği için Çaldaris hükümetini eleştirmişlerdir. Diğer taraftan Çaldaris hükümeti de Türk yetkililerin iki ülke ilişkilerinin zedelenmesine izin verilmeyeceği yönündeki güvencelerine rağmen dostluğa tam inançla hareket etmekte gecikmiştir. Krizin tam olarak aşılabilmesi için Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın Yunanistan'ı ziyaret etmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cübbe, Dini Kisveler, Laiklik, Patrikhane, Türk-Yunan İlişkileri.

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, nilerdem@istanbul.edu.tr, (ORCID: 0000-0003-1393-7655).

A SHORT TERM CRISIS IN TURKISH-GREEK RELATIONS DUE TO THE “LAW FOR NOT WEARING CERTAIN CLOTHING”

ABSTRACT

The law with the title "Law for not wearing certain clothing" which has been brought to Parliament's agenda in accordance that the Republic of Turkey is secular, not faced any objection in the country, during and after the adoption. The opposition to the ban on wearing religious clothing other than temples and rituals came from Greece and there was a short-term crisis in Turkish-Greek relations due to the voices raised against the law from the Greek press and public opinion. In our article, it is aimed to reveal how the relations between the two countries suddenly deteriorated and how they were overcome while there was an atmosphere of peace. Because there is always a possibility to have similar problems in Turkish-Greek relations which are extremely grippy and fragile. According to that target the newspapers Acropolis, Makedonia, Patris, Rizospastis and Ethnos from Greece and Cumhuriyet, Milliyet, Ulus and Haber from Turkey were scanned.

Our research has revealed that in this process, unreasonable and uncommon allegations were voiced in Greek newspapers and in this way, public opinion was mobilized and pressure was exerted on the government. It has been understood that in Greece some groups ignore the conditions after the Treaty of Lausanne and the principles of the Turkish Republic. Opposition party leaders criticized the Tsaldaris government for failing to learn the law brought to the agenda of the Turkish Grand National Assembly at that time. On the other hand, the Tsaldaris government was delayed in acting with full faith in friendship, despite the assurances of the Turkish authorities that the relations between the two countries would not be harmed. The visit of Turkey's Minister of Foreign Affairs, Tevfik Rüştü Aras, to Greece was required to be able to overcome the crisis fully.

Keywords: *Patriarchate, Religious Coats, Robe, Secularism, Turkish-Greek Relations.*

Extended Abstract

The law with the title “Law for not Wearing Certain Clothing” which was brought to Parliament’s agenda in accordance that the Republic of Turkey is secular, not faced any objection in the country, during and after the adoption. The opposition to the ban on wearing religious clothing except for temples and rituals came from Greece and there was a short-term crisis in Turkish-Greek relations due to the voices raised from the Greek press and public opinion. In our article, it is aimed to reveal how the relations between the two countries suddenly deteriorated and how they were overcome. Because there is always a possibility to have similar problems in Turkish-Greek relations. According to this goal, the newspapers Acropolis,

Makedonia, Patris, Rizospastis and Ethnos were scanned from the Greek press. In order to understand the Greek claims and to make comparisons, the Turkish newspapers that we use are the Cumhuriyet, Milliyet, Ulus and Haber.

In the Greek press, it is written that the robe is a symbol that cannot be changed for the Orthodoxes and Turkey cannot include Orthodox clergy in the ban on wearing religious clothing other than temples and rituals due to the treaties that exist between the two countries. Papa Eftim, the leader of the Turkish Orthodoxes, who was wearing civilian clothes outside, was shown as target. It has been claimed that this revolution in Turkey was carried out with the direction of the Soviet Union's Ambassador to Ankara, Karahan and was mainly targeted to the Greek Orthodox Patriarchate of Fener. The Greek press acted with malicious intentions and tried to mobilize the Tsaldaris government in order to get some concessions from the Turkish government. As a matter of fact, after these articles, some groups and organizations intended to organize rallies against the law adopted in the the Grand National Assembly of Turkey. The only newspaper that deviates from the rhetoric on this subject is Rizospastis, the media organ of the Communist Party of Greece. Rizopastis pointed out that the robe reminded feudalism and the Middle Ages.

The Turkish authorities have repeatedly stated that the revolution in question is related to the secularization of the state and is a continuation of previous steps in this direction. They gave assurances that, this law not effect the relations between Turkey and Greece. Despite this, publications lacking common sense in the Greek press continued for about a month. However intellectual Greek clerics brought the issue of the robe to the agenda before 1934, stating that it is not one of the principles of their religion and denomination. During the days with this crisis between the two neighboring countries regarding religious dress, the Greek Church could not act with common sense.

Opposition media and political party leaders have pointed out that Greek government officials were not aware of the “Law for not Wearing Certain Clothing” on proper time. In fact this situation caused a reason for criticize with the Tsaldaris government for its weaknesses in foreign policy. Our opinion is that the Tsaldaris government failed to handle the process well after the adoption of the law in question by the Grand National Assembly of Turkey. He could not act decisively, believing in Turkish-Greek friendship, and could not direct the Greek press accordingly. He also avoided meeting with other political party leaders except those he trusted. But he relieved after the explanations of Papanastasiou and Venizelos.

Our research has revealed that unreasonable and uncommon allegations were voiced in the Greek newspapers and in this way, public opinion was mobilized and pressure was exerted on the government in this process. It is inferred that in Greece some groups ignore the conditions after the Treaty of Lausanne and the principles of the Turkish Republic. The process we are examining is a good example of how easily Greek public opinion can be provoked, and there is a possibility that such developments will occur in any period. Peace, friendship and cooperation are in the interest of both states and their peoples. We can also conclude that this is not easy, it requires mutual patience and sacrifice.

Giriş

Milli Mücadele'nin ardından Türkiye'de siyasal, hukuk, eğitim, kültür ve toplumsal alanlarda inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Toplumsal alanda gerçekleştirilen inkılaplar arasında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, soyadı kanununun kabulü, Türk kadınlarına verilen haklar yanında kıyafet inkılabını da saymak gerekir. Kıyafetle ilgili düzenlemeler konusunda atılan ilk önemli adım, 25 Kasım 1925'te kabul edilmiş olan “Şapka İktisası [Giyilmesi] Hakkında Kanun”dur. Söz konusu kanunla “*Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) azaları ile idare-i umumiye ve hususiye ve mahalliye ve bilûmum müessesata mensup memurin ve müstahdeme*” şapka giyme zorunluluğu getirilmiştir.¹ Kanuna ilişkin teklif TBMM'nin önüne getirildiğinde Bursa Milletvekili Nurettin Paşa (Nurettin İbrahim Konyar) şapka giyilmesine karşı uzun bir önerge vermiş, Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle “*şapka giyilmesinin temel haklara, ulusal egemenliğe ve kişisel dokunulmazlığa aykırı bir işlem*” olduğunu savunarak “*halka uygulanmamasını sağlamaya*” çalışmıştır.² Bunun üzerine söz alan milletvekilleri şapka giymenin asri ve medeni hayatın gerekliliklerinden, kıyafetin adet, örf, muhit ve iklime bağlı bir şey olduğundan söz ederek, Türk Milleti'nin kendi isteğiyle başına şapka giydiğine işaret etmişlerdir.³ Kanun mecliste kabul edildikten sonra uygulamada da tepkilerle karşılaşmış,⁴ hatta uygulamada çıkan tepkileri yok etmekle İstiklâl Mahkemeleri görevlendirilmiştir.⁵ Gösterilen tepkilerin sebebi, kişinin kendi

¹ T.C. Resmi Gazete, 28.11.1925, Sayı: 230.

² Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, C. 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 1193.

³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: II, İçtima Senesi: III, C. 19, s. 220-232. (25 Kasım 1925 tarihli oturum). <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c019/tbmm02019014.pdf>, Erişim Tarihi: 18.09.2020.

⁴ Bkz. Yücel Özkaya, “Cumhuriyetin İlanından Hayattan Ayrılışına Kadar Mustafa Kemal Atatürk”, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s. 481-485.

⁵ Ergün Aybars, **İstiklâl Mahkemeleri**, Ayraç Kitabevi, Ankara, 2009, s. 315.

giyinme şeklini terk edip diğer birini benimsemesinin bir ihanet ve dinden çıkma olduğu konusundaki kanaat ve bunun sebep olduğu duygudur.⁶ Birçokları da şapka konusunda getirilen düzenlemeyi, o güne kadar gerçekleştirilmiş olan inkılaplara tepki göstermek için bahane olarak kullanmışlardır.⁷

1934 yılına gelindiğinde “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun Tasarısı”nın gerekçesinde, Cumhuriyet Hükümeti’nin laiklik ilkesini inkılâbın ve rejimin ana ilkesi tanıdığı ve bu yolda attığı adımların doğal bir sonucu ve gereği olarak ruhanilerin dini kıyafetlerini ancak ayinler esnasında taşıyıp, ayinler haricinde herhangi bir ferdin taşıyabileceği kıyafetlerde bulunması hususunu lüzumlu gördüğü ifade edilmiştir. Bunun vicdan özgürlüğüne bir müdahale olmadığını, bilakis vicdan özgürlüğünü pekiştirdiğinin, bu şekilde Türkiye’de yan yana yaşayan insanların birbirlerine karşı medeni ve insani saygılarla yaşayabileceklerinin ve her türlü soğukluk ve geçimsizlik bahanelerinin bertaraf edilmesinin mümkün olacağı altı çizilmiştir. Kanunun hedefi,

“Cumhuriyetin sınırları içinde yaşayan insanların herhangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar serbesti-i vicdan [vicdan özgürlüğü] hususunda tam bir müsavata [eşitliğe]mazhariyetlerini [nail olmalarının] ekseriyetten olsun, ekalliyetten olsun, yabancı bulunsun, yerli olsun Türkiye’de vicdani hürriyetin lüzumsuz bir kasr-u tahdidi [sınırlanmasını] asla düşünülmezsizin Türkiye’de herkesin dini hürriyetin tanzimi [düzenlenmesi] hususunda müsavat üzere nizam-ı ammenin [umumi düzenin] icaplarına tabi tutulmasını temin etmektir”

cümlesi ile ortaya konmuştur.⁸ Aslında Atatürk, daha 1925 yılının Ağustos ayındaki Kastamonu gezisi kapsamında şehir kitaplığını ziyaret ettiğinde, “*Sarığı yetkili olmayana sardırmamalı. Bir de görevini yaparken sardırılmalıdır*” diyerek,⁹ ileride olabilecek düzenlemeye ilişkin ipucu vermiştir. Kanun tasarısı meclisin önüne getirilerek bir taraftan artık evrenselleşmiş ve medeni toplumların kıyafetleri alınmak istenmiş, diğer

⁶ Selami Kılıç, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 4, Sayı: 16 (Güz 1995), s. 529.

⁷ Özkaya, *a.g.e.*, s. 485.

⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima Senesi: IV, C. 25. (3 Aralık 1934 tarihli oturum).<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025011.pdf>, Erişim Tarihi: 18.09.2020.

⁹ Mustafa Selim İmece, *Atatürk’ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*, 2. Baskı, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s. 20.

tarafından da kılık kıyafet yoluyla bazı kişilerin toplum üzerinde nüfuz kurması önlenmek istenmiştir.¹⁰

Kanun 3 Aralık 1934'te mecliste görüşüldüğünde, 1925 yılında “Şapka İktisası Hakkında Kanun”un karşılaştığı muhalefetle karşılaşmamış, Muş Milletvekili Hakkı Kılıç, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Manisa Milletvekili Turgut, Isparta Milletvekili İbrahim beylerin konuşmalarının ardından hemen kanun maddelerinin oylanmasına geçilmiştir. Şükrü Kaya söz aldığı anda kanunu inkılâbın emrettiği bir zaruret olarak ifade etmiş, Turgut Bey ise kanunun “*inkılâp umdelerinin en kuvvetlilerinden biri olan laikliğin memlekette tatbikat sahasında en esaslı ve en itinalı bir surette takibine ve devamına yegâne kuvvet olduğuna*” işaret etmiştir.¹¹ Kanunun bizi asıl ilgilendiren birinci maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“Herhangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde dini kisve taşımaları yasaktır. Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabet ve ayin haricinde dahi ruhani kıyafetini taşıyabilmek için muvakkat [geçici] müsaadeler verebilir. Bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhani hakkında yenilenmesi veya bir başka ruhaniye verilmesi caizdir.”¹²

Milletvekilleri söz konusu kanunun birinci maddesinin oylamasına geçildiğinde, ikinci fıkrası ile ilgili “*Buna ne lüzum var?*” diyerek açıklama talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Şükrü Kaya, “*...Zannediyorum ki madde çok sarih ve açıktır. Hükümet kendisine böyle bir salahiyet almak istiyor. Demin arz ettiğim gibi bunu verirseniz kanunların tatbikatında vüsat [fırsat] vermiş olursunuz*” yanıtını vermiştir. Kaldı ki kanun tasarısının gerekçesinde de konuyla ilgili olarak “*her mezhebe hürmetkârlık nişanesi olmak üzere teklif ettiğimiz mahdut [sınırlı] ve muvakkat [geçici] müsaade usulünü kabulde bir mahzur görmemekteyiz*” denilmiştir.¹³ Kanunun yedinci maddesinde, “*Birinci maddenin hükümleri, bu kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay sonra ve diğer maddelerin hükümleri kanunun neşri tarihinden itibaren mer’idir [geçerlidir]*” hükmü yer almıştır.¹⁴ Türk

¹⁰ Nuri Köstüklü, “Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s. 255.

¹¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima Senesi: IV, C. 25, s. 75-77. (3 Aralık 1934 tarihli oturum). <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025011.pdf>, Erişim Tarihi: 18.09.2020.

¹² **T.C. Resmi Gazete**, 13.12.1934, Sayı: 2879.

¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: IV, İçtima Senesi: IV, C. 25, s. 77. (3 Aralık 1934 tarihli oturum). <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c025/tbmm04025011.pdf>, Erişim Tarihi: 18.09.2020.

¹⁴ **T.C. Resmi Gazete**, 13.12.1934, Sayı: 2879.

basınında kanun laikliğin bir gereği ve yerinde bir düzenleme olarak yansıtılmıştır.¹⁵

Türkiye’de herhangi bir muhalefetle karşılaşmayan kanun için Yunanistan’da “yaygara” kopartılmıştır. Oysa 1934 yılına dek Türkiye ile Yunanistan, başta mübadeleyle ilişkili sorunlar olmak üzere Lozan’dan arda kalan pek çok problemlerinin üstesinden gelmiş bulunuyorlardı. Liberal Parti’nin [Komma Ton Fileleftheron] kurucusu ve lideri Eleftherios¹⁶ Venizelos’un¹⁷ 1928’de iktidara gelmesinin ardından,¹⁸ 1930 yılında iki ülke dost olmayı da başarmışlardı.¹⁹ Yunanistan’da 1933 Mart’ında yapılan seçimler Halkçı Parti [Laiko Komma] lideri Panagis²⁰ Çaldaris’i²¹ iktidara taşısa da bu gelişme Türk-Yunan²² ilişkilerinin olumlu seyrini etkilememiştir. Çaldaris de Türk-Yunan ilişkilerine büyük önem vermiş ve iktidarı döneminde Türkiye ile Yunanistan arasında karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Örneğin Türkiye Ekonomi Bakanı Celal Bayar 1933 yılı

¹⁵ Örneğin, A. Şükrü Esmer, “Kılık Törüsü”, **Milliyet**, 5 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1

¹⁶ Yunancanın Türk Alfabeti kullanılarak yazılışı konusunda Türkiye’de kurum ve kişilerin farklı uygulamalara gittikleri görülmüştür. Suat Sinanoğlu, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Milli Kütüphane uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Biz, kullanılan transliterasyon uygulamalarından hiçbirini benimsemedik. Çünkü bizim kanaatimize göre, bunların hiçbirinde Yunanca okunuş tam olarak karşılanamamaktaydı. Bu esasen, Yunancada i, e ve o gibi seslerin birden fazla harfle karşılanmasından ve bunların farklı olarak belirtilmesi gerektiğinden kaynaklanan bir zorluktu. Tüm bunları düşünerek çalışmamızda Yunanca kelimelerin okunuşunu esas aldık ve kelimenin Yunanca olarak en yakın okunuş şeklini vermeye çalıştık.

¹⁷ Giritli Yunan siyasetçi Eleftherios Venizelos, Yunanistan’ın 1910-1930 dönemine damgasını vurmuş ve bu dönem içerisinde çeşitli defalar başbakanlık görevi üstlenmiştir. Bkz. Thanos Veremis, **Megali Ellines, Eleftherios Venizelos [Büyük Yunanlar, Eleftherios Venizelos]**, Ekdotis Skai [Skai Yayınları], 2009, Bütün Kitap.

¹⁸ Gunar Hering, **Ta Politika Kommata Stin Ellada 1821-1936 [Yunanistan’da Siyasi Partiler 1821-1936]**, Tomos [C.]: 2, Ekdotis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis [Ulusal Banka Kültür Kurumu Yayınları], Athina, 2004, s. 1142.

¹⁹ Bkz. Nilüfer Erdem, “Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 23 (Güz 2009), s. 93-128.

²⁰ Halkçı Parti [Laiko Komma] lideri Panagis Çaldaris (1868-1936) hukukçu olup, siyasete 1910 yılında atılmıştır. Çeşitli bakanlık görevlerini de yürütmüş olup, iki kez de Yunanistan başbakanlığını üstlenmiştir. “Panagis Çaldaris”, **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [C.]: 20, s. 62-63.

²¹ “Çaldaris” kelimesi bazı kaynaklarda “Tsaldaris” olarak yer almaktadır. Bu durum Yunancada “ç” harfinin “ts” olarak yazılmasından kaynaklanmaktadır.

²² Çalışmamızda Ortodoks olan, Yunanca konuşan Osmanlı ve daha sonra Türk uyruklu olan azınlık mensuplarını “Rum” ifadesiyle andık. Yunanca konuşan, Ortodoks Yunanistan vatandaşlarını anmamız gerektiğinde “Yunan” kelimesini kullandık. Ancak Rumlar ve Yunanların iç içe geçtiği durumlarda “Helen” sözcüğünü tercih ettik.

Nisan ayında Atina'yı ziyaret etmişti.²³ Çaldaris bizzat kendisi de heyetiyle birlikte aynı yılın Eylül ayında Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmiş,²⁴ bu ziyareti kapsamında Atatürk tarafından Çankaya Köşkü'nde ağırlandı.²⁵ Çaldaris'in bu ziyaretinin ürünü olan "Samimi Anlaşma Belgesi" ile iki komşu ülke öncelikle ortak sınırlarının dokunulmazlığını karşılıklı olarak güvence altına almışlar, kendilerini ilgilendiren uluslararası konularda birlikte hareket etmenin ortak çıkarlarına uygun olduğuna karar vermişlerdi.²⁶ Güvenlikle ilgili bu belgenin yanı sıra ekonomik ve ticari işbirliği konularında biri 22 Aralık 1933,²⁷ diğeri 10 Kasım 1934 tarihli olan iki "Takas Antlaşması" imzalanmıştı. Söz konusu antlaşmalarla her iki ülke birbirlerine ekonomik olarak da el uzatmışlardı.²⁸ 24 Mayıs 1934'te Türkiye ile Yunanistan arasında ticari faaliyetleri teşvik etmek, Türk ve Yunan mallarının karşılıklı olarak iki ülkede tanıtılması için faaliyette bulunmak, Türk ve Yunan ithalat ve ihracatçıları birbirleri ile tanıştırmak amacıyla İstanbul'da "Türk-Yunan Ticaret Bürosu" kurulmuştu.²⁹ Balkanlardaki barış arayışları açısından da son derece önemli olan iki ülke arasındaki bu yakınlaşmaya rağmen TBMM'nin "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun"u kabul etmesi ile iki ülke arasında yaklaşık bir ay kadar süren bir kriz yaşanacaktı.

Makalemizin amacı "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun"un Yunanistan'da yol açtığı çalkantı sebebiyle neler zikredildiği yanında, bir barış ortamı söz konusuysen tahrirlerle iki ülke ilişkilerinde nasıl aniden kriz ortamına gelinebildiğinin ve nasıl aşıldığının örneğini sunmaktır. Çünkü kanaatimize göre iki ülke ilişkileri son derece girift olup, belli dönemlerde benzer problemlerin yaşanması ihtimali her zaman vardır. Bu amaç doğrultusunda Yunan basın organlarından *Akropolis*, *Makedonia*, *Patris*, *Rizospastis* ve *Ethnos* gazeteleri taranmıştır. Zikrettiğimiz gazetelerden *Makedonia* Selanik, diğeri Atina gazeteleridir. *Patris* son derece açık bir Venizelist çizgide olup, *Rizospastis* ise Yunanistan Komünist Partisi'nin yayın organıdır. Bu şekilde farklı cephelerden kanuna gösterilen reaksiyon

²³ Mehmet Uysal, **1930-1938 Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 140-143.

²⁴ Zafer Çakmak, "Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris'in Türkiye Ziyareti (10-17 Eylül 1933)", **Turkish Studies**, C. 2, Sayı: 4 (Güz 2007), s. 1272-1273.

²⁵ "Türklerle Yunanlılar Daima Beraber Olacaklar", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1933, s. 1; 5.

²⁶ "Türk-Yunan Misakı İmzalandı", **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1933, s. 1; 5-6.

²⁷ "Türk-Yunan Ticaret Muahednamesi", **Cumhuriyet**, 23 Birincikanun [Aralık] 1933, s. 3.

²⁸ "Türk-Yunan Ticaret İtilafı Dün Akşam Ankara'da İmzalandı", **Cumhuriyet**, 11 Teşrinisani [Kasım] 1934, s. 3.

²⁹ "Türk-Yunan Ticaret Ofisi", **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1934, s. 3.

ortaya konmaya çalışılmıştır. Yunan iddialarını anlayabilmek ve kıyaslamalarda bulunabilmek adına yararlandığımız Türk basın organları ise *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Ulus* ve *Haber*'dir.

1. “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun Tasarısı”nın TBMM Gündemine Getirileceğinin Öğrenilmesinin Yol Açtığı Tepkiler

“Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun Tasarısı”nın TBMM gündemine getirileceğine ilişkin haberler Türk basınında bir gün önce yer alsa da,³⁰ Yunan basınında 28 Kasım 1934 tarihi itibarıyla yer almaya başlamıştır. *Akropolis* din adamlarına mabetler haricinde dini kıyafetlerini giymelerini yasaklamakla ilgili olabilecek bir kanun tasarısını “*ihimal dışı*” olarak değerlendirmiş, gerek *Akropolis* gerekse *Patris* kanunun sadece Müslüman din adamlarına uygulanmasını “*muhtemel*” göyerek patrikle Ortodoks ruhban sınıfını kapsayacağına inanmak istememişlerdir. Her iki gazete de böyle bir düzenlemenin Ortodoksların duygularını inciteceğinin altını çizmişlerdir.³¹ Ancak sonraki gün bilgi doğrulanmış, Yunan basın organları kanunun her seviyedeki Ortodoks ruhbanı kapsayacağını öğrenmişler ve kanunun TBMM tarafından kabul edileceğine kesin gözüyle bakmışlardır. Din adamlarına dini kıyafetlerini çıkarmaları ve yeni sivil kıyafetler temin etmeleri için zaman verileceği yazılanlar arasındadır. Ayrıca Yunan basın organları tarafından, mabetler haricinde dini kıyafetlerin giyilmesinin yasaklanmasının ardından Ortodoks ve Katolik rahip ve rahibelerin okullarını kapatmak, Rum ve Ermeni patriklerinin kendilerini patrikhaneleriyle sınırlandırmak zorunda kalacakları iddia edilmiştir.³²

Haberin doğrulanmasının ardından Çaldaris, Yunan hükümetinin söz konusu kanun tasarısı hakkında bilgilendirilmediğini, dolayısıyla kimleri kapsayacağı ile ilgili fikir sahibi olmadığını açıklamıştır. Yunan Dışişleri

³⁰ “Ruhani Kısve İle Sokaklarda Dolaşılmayacak”, *Cumhuriyet*, 27 Teşrinisani [Kasım] 1934, s. 1.

³¹ “Tha Apagorefti İs Ton Kliro En Turkia Na Feri Tin İeratiki Tu Stolin [Türkiye’de Din Adamlarına Dini Üniforma Giymeleri Yasaklanacaktır]”, *Patris*, 28 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 6; “Tha Apagorefti İs Tus En Turkia Klirikus Na Ferun İeratiko Endima Ektos Ton Naon Ke Ton Temenon [Türkiye’de Din Adamlarına Mabet ve Tapınaklar Hariç Dini Kisvelerini Giymek Yasaklanacaktır]”, *Akropolis*, 28 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 4.

³² “İne Pleon Gegonos To Nomothetikon Metron Tis Agkiras [Ankara’nın Yasal Düzenlemesi Bundan Böyle Gerçektir]”, *Makedonia*, 29 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 6; “Perilamvanete Ke O Patriarhis İs Tin Turkikin Apagorefsin Peri Tis İeratikis Stolis Ton Klirikon [Din Adamlarının Dini Kisveleriyle İlgili Türk Yasağı Patriği De İçine Almaktadır]”, *Patris*, 29 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 6; “Ta Turkika Metra Kata Tu Ksenu Kliru [Yabancı Din Adamlarıyla İlgili Türk Düzenlemeleri]”, *Akropolis*, 29 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 4.

Bakanı Dimitrios Maksimos,³³ Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Ruşen Eşref Üneydın'ı davet ederek³⁴ kanunun Ortodoks din adamlarını kapsayıp kapsamadığını sormuş, aynı zamanda mabetler haricinde Ortodoks din adamlarına dini kıyafetleri giymelerinin yasaklanması durumunun Yunan kamuoyunu fazlasıyla rahatsız edeceğinin altını çizmiştir. Üneydın'ın, Türk hükümetinin Yunan kamuoyunun hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak hareket edeceği konusunda güvence vermesi gerekmiştir. Diğer taraftan Yunanistan'ın Ankara Büyükelçisi Sakellaropoulos, Türk yetkililerden bilgi talebinde bulunmuştur.³⁵

30 Kasım 1934 tarihli nüshasında *Patris*, birinci sayfada Patrik II. Fotios'un³⁶ resmini yayınlarken, TBMM'ye sunulmuş olan kanun tasarısının Yunan kamuoyunu neden heyecanlandığı ile ilgili görüşlerini sunmuştur:

“Söz konusu uygulamanın tüm dinleri kapsayabileceğine dair korku, halkı derinden etkilemiştir. Bu heyecan açıklanır gibi değildir. Yunan halkının vicdanında ‘!Ekümenik Patrikhane’ her zaman Ortodoksluğun başı, gelenek ve hatıraların kutsal hazine sandığıdır... [Helenler] sultanların döneminde dahi olmamış bir şeyin olabileceğine inanmamaktadırlar. ...Patrikhane, asırlarca Ortodoksluğun güneşi olmuştur... Türk-Yunan dostluğunu elde etmek için ne denli fedakârlıklar yapılmış ve buna derinden inanılmıştır ki, yazık olur.”³⁷

Patris'in üstteki yazısını daha iyi yorumlayabilmek için Yunanlarda kritik dönemlerde benliklerini Kilise'de korudukları,³⁸ diğer taraftan Yunanistan'ın Türk-Yunan dostluğu adına büyük fedakârlıklar yaptığı ve mübadillerin haklarından fazlasıyla feragat ettiği kanaatinin mevcut

³³ Ekonomist ve Bankacı olan Dimitrios Maksimos (1873-1955), Yunanistan'ın 1933-1935 döneminin dışişleri bakanıdır. 1947 yılında başbakanlık görevini de üstlenmiştir. “Dimitrios Maksimos”, **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [C.]: 12, s. 114-115.

³⁴ “Atina Sefirimizin Ziyaretleri”, **Cumhuriyet**, 1 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 3.

³⁵ “Ellinike Enerjiye Dia Tin Apagorefsin Tu Rasu En Turkia [Türkiye’de Cübbenin Yasaklanmasına Karşı Yunanların Girişimleri]”, **Ethnos**, 29 Noemvriyu [Kasım]1934, s. 6; “O Diogmos Tu Rasu [Cübbenin Kaldırılması]”, **Ethnos**, 29 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 1; “To Zitima Tis Apagorevseos Tu İeratiku Shimatos En Turkia [Dini Kisvelerin Türkiye’de Yasaklanması Mevzuu]”, **Ethnos**, 1 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

³⁶ II. Fotios 1929-1935 yılları arasında Patriklik yapmıştır. Ioannis El. Sidiras, “O İk. Patriarhis Fotios B’ [Ek. Patrik II. Fotios (1929-1935)]”, <https://www.orthodoxianewsagency.gr/istoria-ethnika-themata/o-oik-patriarxis-fotios-o-v-1929-1935/>, Erişim Tarihi: 21.09.2020.

³⁷ “To Patriyarhiyon [Patrikhane]”, **Patris**, 30 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 1.

³⁸ İon Dragumis, **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines [Yunanlılığım ve Yunanlar]**, Ekdisis Nea Thesis [Nea Thesis Yayınları], Athina, 1991, s. 88-89.

olduğunu hatırlamamız gerekir. Örneğin 10 Haziran 1930 tarihli Ankara Sözleşmesinin hükümleri³⁹ Yunanistan için ağır olarak değerlendirilmiştir. Hatta Çaldaris de Ankara Sözleşmesinin gerekliliklerini Yunanistan açısından aşırı olarak değerlendirenler arasında yer almıştır.⁴⁰ Nitekim Atina Başpiskoposu Hrisostomos, Başbakan Çaldaris’den TBMM nezdine getirilecek olan dini kıyafetlerle ilgili kanunun Kilise’yi çok üzdüğünün altını çizerek bizzat müdahale etmesini ve patrikhanenin “*ayrıcalıklarının ihlal edilmesini*” önlemesini istemiştir.⁴¹ 30 Kasım 1930 tarihli *Akropolis*’te ise Mustafa Kemal Atatürk’ün, Ortodoks din adamlarının kıyafetlerine müdahale hakkı olmadığı söylenerek ülkesindeki diğer dinlere son vermeyi düşündüğü iddia edilmiştir:

“Mustafa Kemal’in eğitim gayretini tanyor ve takdir ediyoruz. Kendisi ağır hareket eden eğitimsiz bir halkla mücadele ederek, kısa bir süre içinde bir mucize gerçekleştirmiştir. Ancak aşırı hırslar ... son zamanlarda son derece cüretkâr yeniliklere sürüklüyor gibi görünmektedir. Bu yenilikler, Türkiye’de yaşayan azınlıkların en kutsal hislerini yaralamaktadırlar. Eğer Ankara’daki Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanacak olursa, bu tip bir yeniliğin uygulamaya girmesi söz konusudur. Bu kanunla çeşitli dinlerin din adamlarına, mabetleri haricinde cübbe giymeleri yasaklanacaktır. Müslüman din adamları için bu yenilik, ancak bu yöntemle getirilebilirdi. Ancak [Mustafa Kemal’in] diğer dinlerin, özellikle de Ortodoksların din adamlarının dışarıda

³⁹ Ankara Sözleşmesine göre, değişime tabi olan Müslümanların ve Rumların terk ettikleri ülkelerde bıraktıkları taşınır ve taşınmaz malların tam mülkiyeti terk edilen ülke hükümetine geçecektir. Bankalarda bulunan mevduatlar sahiplerine iade edilecektir. Sözleşme uyarınca Yunan Hükümeti 425.000 İngiliz Lirasını Karma Komisyon’un emrine verecektir; bu paranın 150.000’i yerleşik Rumların Türk Hükümetine geçen İstanbul dışındaki mallarını ve 150.000’i yerleşik Müslümanların Yunan Hükümetine geçen mallarını tazmin için kullanılacaktır. Ayrıca, kalan 125.000 İngiliz Lirası da Karma Komisyon tarafından üç ayrı partide Türk Hükümetine verilecektir. Bkz. **T.C. Resmi Gazete**, 1 Temmuz 1930, Sayı: 1534.

⁴⁰ Konstantinos Svolopulos, **İ Elliniki Eksoteriki Politiki [Yunan Dış Politikası] 1900-1945**, Ekdosis Vivliopolion Tis Estias [Estia Kitabevi Yayınları], Athina, 2008, 222-224; Aleksis Aleksandris, “To İstoriko Plesio Ton Ellinoturkikon Sheseon [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi Çerçevesi]”, **İ Ellinoturkikes Shesis [Türk-Yunan İlişkileri] 1923-1987**, Ekdosis Gnosi [Gnosi Yayınları], Athina, 1988, s. 73-74.

⁴¹ “İ Kivernisis Udemian Apofasin Elaven En Shesi Me Tin Turkikin Apofasin Peri Tis İeratikus Stolis [Dini Üniformalarla İlgili Türklerin Kararına İlişkin Hükümet Hiçbir Karar Almamıştır]”, **Makedonia**, 30 Noemvriyu [Kasım] 1934, s.4; “İ Apagorefsis Tu İeratiku Shimatos En Turkia [Türkiye’de Dini Kisvelerin Yasaklanması]”, **Patris**, 30 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 4; “İ Kivernisi Proevi İs Diyavima Pros Tin Turkia Dia To Zitima Tu İeratiku Shimatos [Dini Kisvelerle İlgili Hükümet Türkiye Nezdinde Girişimde Bulunacaktır]”, **Akropolis**, 30 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 4.

giyecekleri kıyafetleri belirleme konusunda en ufak bir hakkı yoktur. Ortodoks Hıristiyanlar için cübbe asırlara dayanmaktadır ve cübbesiz bir Ortodoks din adamı düşünülemez.

Kendini ileri bir medeniyet insanı olarak düşünen ve çağdışı Osmanlı İmparatorluğu yerine Türkiye Cumhuriyeti'ni tesis etmiş olan Mustafa Kemal, ülkesinde farklı dinlere mensup olma durumuna son vermeyi düşünmüştür. Halbuki bu hakka, monarşik rejimler dahi saygı göstermektedirler. Kemal'in bu gayreti karşısında Katolik ve Yahudilerin ne yapacaklarını bilmiyoruz. Ne de bizi ilgilendiriyor. Ancak biz Ortodokslar, ... Kemal'in bu girişimine tüm gücümüzle tepki vermek konusunda büyük bir sorumluluğa sahibiz. Yunan hükümetinin yoğun diplomatik faaliyetlerinin Kemal'in bu girişimini durdurmak için yeterli olacağını ümit ediyoruz.”⁴²

Bu noktada Yunan basını çok önemli bir hususu gözden kaçırmakta, aslında görmezden gelmektedir. Patrikhane İstanbul'da bir antlaşma hükmüyle değil, tasarruf hakkı Türk Devleti'nde saklı kalmak kaydıyla bırakılmış ve patrik dahil patrikhane görevli memurlar, Türk memurları addedilmişlerdir. Lozan Antlaşması'nın “Azınlıkların Korunması”na ilişkin hükümleri uyarınca Müslüman olmayan azınlık mensubu Türk yurttaşları Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasi haklarından yararlanacaklardır. Ayrıca Türkiye'nin tüm halkı kanunlar önünde eşit olduğundan dolayı patrik ve patrikhanenin Osmanlı döneminde sahip olduğu siyasi ve idari hak ve imtiyazları, patriğin resmi Türk kurumlarıyla cemaati arasında aracılık yapma misyonu kalmamıştır.⁴³ Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde patrikhane, Türkiye'deki herhangi bir kilise ve sinagogtan farklı olmadığı için, Lozan'da tartışması yapılsın veya yapılsın “ekümenik” sıfatını kullanması da mümkün değildir. Evrensellik anlamında bir kelime olan “ekümeniklik” patrikhane tarafından kullanıldığında Ortodoks alemi açısından dünyadaki tüm Ortodoksların dini liderliğini ve Ortodoks Kiliseler açısından birinciliği ifade etmektedir.⁴⁴ Kaldı ki Cumhuriyetin ilk yıllarında patrik için “başpapaz” ifadesi tercih edilmiştir.⁴⁵ Yunan basını bu durumu ısrarla red ettiği gibi, diğer yandan azınlıkları koruyan antlaşma hükümleri sebebiyle⁴⁶ Türk hükümetinin Ortodoks din adamlarında söz konusu

⁴² “Diyogmos Tu Rasu [Cübbenin Kaldırılması], **Akropolis**, 30 Noemvriyu [Kasım] 1934, s. 1.

⁴³ Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1918-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 220; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 103.

⁴⁴ Emrullah Yalçın, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gereçekler”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. 13, Sayı: 50 (Güz 2012), s. 480.

⁴⁵ Atalay, **a.g.e.**, s. 262.

⁴⁶ “İ Turki Epimenun Na Endisun Ton İkumenikon Patriyarhin Me Politika [Türkler Ekümenik Patriği Sivil Giydirmek Konusunda İsrar Etmektedirler]”, **Makedonia**, 3 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; “İ Turkiki Kivernisi Emmeni İs Tin Psifisin Tu

kanunun uygulamasına gidemeyeceğini düşünerek iki ülke arasındaki dostluğu koruyabilmek adına öyle ya da böyle bir yöntem geliştireceğini beklemiştir.⁴⁷

Yine aynı günlerde Türk basın organlarında papazların yeni kıyafetten “*memnun*” olduklarına dair haberler, Ermeni ve Katolik din adamlarıyla yapılan mülakatlar yer almıştır.⁴⁸ Daha da önemlisi *Cumhuriyet* gazetesi Papa Eftim’in oğlu Selçuk ile birlikte sivil kıyafetlerle bir fotoğrafını yayınlamış ve Türk Ortodoksların liderinin verdiği mülakatta,

“Biz Türk Ortodoks Kilisesi teşkilatını yaparken kaleme aldığımız dahili nizamnamede ruhanilerin kilise dışında cübbe ve külâhla gezmelerini yasak ettik. Diğer papazlara örnek olmak için ben o günden beri sokaklarda siyah palto ve siyah şapka ile gezerim. Esasen papazların cübbe ve külâh giymelerini emreden dini bir emir yoktur. Cübbe ve külâhı sonradan sinod meclisleri icat etmişlerdir... Zaten bugün hiçbir medeni memlekette cübbe ile gezen papaz kalmamıştır.”

dediğini sütunlarına taşımıştır.⁴⁹ Bu haberin sonraki günü *Patris*’te de Papa Eftim’in şapkalı bir fotoğrafı, “*Tüm Hıristiyan ruhlar Türkiye’de din adamlarına dini kıyafetlerin yasaklanacağıyla ilgili sabırsızlık içindeyken adı çıkmış ve bir zamanlar Ortodoksların lideri olmaya heves etmiş Papa Eftim, uzun süreden beri sivil kıyafetlerle dolaşmakta ve yukarıdaki fotoğrafta görmüş olduğunuz iğrenç görüntüyü sunmaktadır*” cümlesi ile verilmiştir.⁵⁰ *Akropolis*’te A. Perayotis imzası ile yayınlanan yazıda ise kanun tasarısının İstanbul Rumlarını heyecanlandığı yanında, Papa Eftim sebebiyle tüm gayrimüslimleri kapsadığı iddia edilmiştir.⁵¹ Kanun tasarısı ve Papa Eftim’in rolü ile ilgili *Makedonia*’nın 2 Aralık’ta getirdiği yorumlar da paylaşmaya değerdir. Söz konusu yorumlarla aynı sayfada Patrik II. Fotios’un cübbeli ve Papa Eftim’in sivil kıyafetlerle fotoğrafları da verilmiştir:

Nomoshediyu Apagorevseos Tu İeratiku Shimatos [Türk Hükümeti Dini Kisvelerin Yasaklanmasıyla İlgili Kanun Tasarısının Kabulünde İsrar Etmektedir], *Patris*, 3 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁴⁷ “İ Kivernitiki Kikli Elpizun Oti İ Turkia Tha Ekseresi Ton Orthodoxon Kliron Ton Metron Dia To İeratiko Shima [Hükümet Çevreleri Ortodoks Din Adamlarının Düzenleme Dışında Tutulmasını Umuyorlar]”, *Akropolis*, 1 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; “Ellinikon Diyavima En Agkira Dia Tin Apagorefsin Tu Rasu [Cübbenin Yasaklanmasıyla İlgili Ankara’daki Yunan Girişimi]”, *Patris*, 1 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

⁴⁸ “Papazlar Yeni Kıyafetten Memnun”, *Cumhuriyet*, 29 Teşrinisani [Kasım] 1934, s. 2.

⁴⁹ “Papa Eftim Çocuklarına Öztürkçe Ad Taktı”, *Cumhuriyet*, 30 Teşrinisani [Kasım] 1934, s. 5.

⁵⁰ “O Anekdiyigitos [Tanımlanamaz]”, *Patris*, 1 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁵¹ A. Perayotis, “Piya Ta Vathitera Etya Ton Metron Tu Kemal Enantion Tu İeratiku Shimatos [Dini Kisvelere Karşı Kemal’in Düzenlemelerinin Derin Sebepleri Nelerdir]”, *Akropolis*, 1 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

Fotoğraf 1: *Makedonia*'nın 2 Aralık 1934 tarihli nüshasında yer alan II. Fotios ve Papa Eftim'in fotoğrafları

“... Halifelikle birlikte şeyhülislamlık da fazla bir zorluk olmaksızın kaldırılmıştır. Birincideki aşınma ikinciyi de sürüklemiştir....

Evet halifelik ve şeyhülislamlık kaldırılmıştır. Ancak ulema taburları, softalar, müftüler, hocalar, müezzinler ve dervişler tarihi gelenekleri ve geçmişteki dini ilişkileri koruyorlar. Muhtemelen de Mustafa Kemal'in okullarının eğitmediği cahil Müslüman kitleleri fanatikleştiriyorlar.

...

Şimdi de hükümet, dini kıyafetlere yönelmektedir. Çünkü softalar ve hocaların eğitimleri ve ahlaklarıyla değil, sadece şekilleriyle halkı etkilediklerini biliyorlar. Dini kıyafetleri kaldırarak, din adamlarının Türk halkı üzerinde etkisini kaldırıyorlar. Bu meselede üzücü olan, kanunun Müslüman olmayanlara da genişletilmesi, Ortodoks ruhban ve patrikhaneyi de kapsamasıdır...

Muhtemelen düzenlemenin sebebi Türk din adamlarıdır. Ancak Müslüman olmayanların bunun dışında tutulması zordur. Çünkü Müslümanların büyük tepkisine sebep olurdu. Düzenlemenin genel hale getirilmesi tepkileri azaltmaktadır.

...

Durumu hain Papa Eftim'in tutumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Papa Eftim uzun süre cübbeyi atmıştır. Şimdiyse düzenlemenin genişletilmesi için propaganda yapmaktadır... Yarı resmi Türk basın organları kanunu desteklemekte ve bununla ilgili eleştirileri red etmektedirler. Hatta ‘Cumhuriyet’ ekümenik patriğin, Papa Eftim gibi sivil giyinebileceğini söylemektedir. Şimdiden ekümenik patrikhane, Ortodoks ruhbanların uygulama

dışında tutulması için telgraf çekmiştir. Ayrıca Yunan hükümetinin de girişimleri olmuştur. Ancak bunların ürün verip veremeyecekleri ve Türk-Yunan dostluğunun zedelenmemesi adına Ankara'nın akıllı davranıp davranmayacağı bilinmemektedir...”.⁵²

Esasen Papa Eftim'e verilen tepkinin altında yatan sebep, Milli Mücadele esnasında “*siyaset ocağı*” olarak nitelendirdiği Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin hatalarının altını çizip TBMM hükümetini destekleyen bir tavır içinde olması⁵³ ve Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin tesisinde önemli bir rol üstlenmesidir.⁵⁴ Yunanlar Papa Eftim'i her ne kadar “*inançları ve idealleri olmayan evli bir Anadolu papazı*” olarak ansalar da,⁵⁵ Türk Ortodoks Kilisesi'ni Mustafa Kemal Atatürk'ün kurduğu görüşünde oldukları için günün birinde Fener'i ele geçirebileceğini iddia etmişlerdir. Nitekim bu durumu 1922 yılında patrikhaneden Venizelos'a gönderilen muhtıra ve telgraflar da ortaya koymaktadırlar.⁵⁶ Örneklerde görüldüğü gibi dini kisvelerin mabetler haricinde giyilemeyeceğine dair kanun arifesinde Papa Eftim'in Türk basınında sivil kıyafetlerle fotoğrafının yer alması, Yunan basınına hareketlendirmiştir. *Patris* gazetesi kanunun kabulüyle her din ve mezhepten uygun görülecek yalnız bir ruhaniye mabet ve ayinler

⁵² “Diati O Mustafa Kemal Apagorevi Ta Rasa [Mustafa Kemal Cübbeleri Neden Yasaklamaktadır]”, **Makedonia**, 2 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁵³ Papa Eftim, “Ortodoks Kilisesi'ne Bir Tamim”, **Hakimiyet-i Milliye**, 30 Teşrinisani [Kasım] 1921, s. 2.

⁵⁴ “Geçenlerde Nevşehir'e Kadar İhtiyar-ı Sefer Etmiş Olan Kongremiz Katib-i Umumisi Bodrumi İstimat Zihni Efendinin Verdiği Konferansın Zübde-i Müfadi”, **Anadolu'da Ortodoksluk Sadası**, 2 Eylül 1338, s. 1.

⁵⁵ Hristos İ. Drugas, “O Papa Eftim, İ Anakiriksi Turkorthodoksis Ekklesias Ke İ Sinepies Aftis [Papa Eftim, Türk Ortodoks Kilisesi'nin İlanı ve Bunun Sebepleri]”, <https://argolikivivliothiki.gr/2016/02/25/turkish-orthodox-church>, Erişim Tarihi: 07.02.2020.

⁵⁶ **Benaki Müzesi**, Eleftherios Venizelos Arşivi, Marika Venizelu'dan Kalanlar, 1-185 numaralı dosya (**Dijital Venizelos Arşivi** 719_01_185-01); **Benaki Müzesi**, Eleftherios Venizelos Arşivi 029-142 numaralı dosya (**Dijital Venizelos Arşivi** 173_029_142). Söz konusu belgeler Dijital Venizelos Arşivi'nde yer almaktadırlar. Bu arşiv, ‘Eleftherios K. Venizelos’ Araştırma ve İnceleme Ulusal Kurumu [Ethniko İdrima Erevnon Ke Meleton ‘Eleftherios K. Venizelos’] tarafından, Eleftherios Venizelos ve Çağdaş Yunan Tarihine ışık tutmak amacıyla oluşturulmuştur. Dijital arşive, <http://www.venizelosarchives.gr/> adresinden ulaşılmaktadır. Dijital Venizelos Arşivi'nde “Eleftherios K. Venizelos’ Araştırma ve İnceleme Ulusal Kurumu’nda, Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi’nde [Elliniko Logotekniko & İstoriko Arhiyo (ELÍA)] ve Benaki Müzesi’nde yer alan Eleftherios Venizelos’a ilişkin dosyaların oldukça büyük bir bölümü yer almaktadır. Bu belgeler “jpg”, yani resim dosyaları olarak araştırmacıların istifadesine sunulmaktadır. Dijital arşiv dosya numaralarındaki tirden sonraki rakam, belgenin sayfa numarasına işaret etmektedir. Söz konusu dijital arşivde Eleftherios Venizelos’un şahsi arşivi dışında Sofoklis Venizelos ve Marika Venizelu arşivlerinde yer alan belgelerle, diğer bazı koleksiyonlara ait belgeler de yer almaktadırlar.

haricinde dahi ruhani kıyafetlerini taşıyabilme izni verileceğinin öğrenilmesi üzerine de, “*cübbe giyme izninin Türk hükümetinin uygun göreceği kişiye verilecek olmasıyla ilgili, Ankara hükümetinin Doğu Kilisesi adına bu yetkiyi patriğe vereceksen Papa Eftim’e vermeyeceğinin güvencesini kim verebilir*” diye yazmıştır.⁵⁷

2. “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”un TBMM’de Kabulünün Yol Açtığı Tepkiler

İlginçtir ki “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun Tasarısı”nın TBMM’de görüşüldüğü 3 Aralık 1934 tarihinde Yunan basın organlarında, Yunan hükümetinin Türk hükümeti nezdindeki girişimlerinin neticesi olarak oylanmasının “*bir süre için erteleneceği*” iddia edilmiştir.⁵⁸ Ancak Yunan hükümeti Türkiye’nin Atina Büyükelçisinin, Yunan Dışişleri Bakanlığını araması neticesinde kanunun TBMM’de kabul edildiğini öğrenmiştir. Kanunun kabul edildiği Yunan hükümetine akşam geç saatlerde gönderilen telgrafla da ayrıca bildirilmiştir.⁵⁹

4 Aralık 1934 akşamı Dışişleri Bakanı Maksimos’un evinde Yunanistan Başbakanı, Harbiye ve Denizcilik Bakanları ile Özgür Düşünenler Partisi [Komma Ton Eleftherofronon] lideri İoannis Metaksas⁶⁰ bir araya gelmişlerdir. Toplantının tek konusunu TBMM’nin “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”u kabul etmesi teşkil etmiştir. Toplantıda Maksimos konuyla ilgili Yunan hükümetinin Türkiye nezdindeki girişimleri hakkında bilgi vermiş ve konuya ilişkin dosyayı toplantıda hazır bulunanların dikkatine sunmuştur. *Akropolis*’in ifadesiyle “*toplantıda bulunanlar, Türk hükümetinin kabul edilmiş olan kanunla ilgili görüş ve gerekçelerini, ayrıca Yunan hükümetinin Ortodoks din adamlarının istisna*

⁵⁷ “Odinira Endiposis İs Tus Politikus Kiklus Ek Tis Psifiseos Tu Nomoshediyu Peri Katargiseos Tu Rasu [Cübbeği Kaldıran Kanun Tasarısının Kabul Edilmesinden Dolayı Siyasi Çevrelerdeki Acı Verici Etki]”, **Patris**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁵⁸ “İ Turkia Epimeni İs Tin Apagorevsin Tu Shimatos [Türkiye Kisvelerin Yasaklanmasında İsrar Ediyor]”, **Akropolis**, 3 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “Fundoni O Polemikos Piretos Giro Sto Voryo Ditiko Ke Ta Rasa [Kuzey Batı (Epir) ve Cübbeler Etrafında Savaş Ateşi Alevlenmektedir]”, **Rizospastis**, 3 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁵⁹ “İ Turki Ekseresan Ton Patriyarhin Tu Metru Apagorevseos Tu Shimatos [Cübbenin Yasaklanmasıyla İlgili Kanundan Türkler Patriği Hariç Tutmuşlardır]”, **Akropolis**, 4 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁶⁰ İoannis Metaksas (1871-1941) bir asker olup, siyasete de atılmıştır. Çeşitli bakanlık görevlerinde de bulunmuş olup, 1936-1941 döneminde Yunanistan başbakanlığını üstlenmiştir. Çağla D. Tağmat, “Yunan Başvekili İoannis Metaksas’ın Anılarında Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk”, **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 1, Sayı: 2 (Güz 2015), s. 149-152; “İoannis Metaksas”, **Egkiklopedia 2002 [2002 Ansiklopedisi]**, Tomos [C.]: 12, s. 298.

tutulma isteğinin reddini öğrenmişlerdir”. Toplantıda Türk hükümetinin meseleye bir iç mesele olarak baktığı, ancak Yunanlar açısından farklı bir öneme sahip olduğu ifade edilmiştir. Diğer parti liderleriyle de bir araya gelinerek görüş alışverişinde bulunulmasına karar verilmiştir.⁶¹

Üç saat süren toplantıda Maksimos gelişmelerin kendisinin istifasını gerektirdiğini açıklamıştır.⁶² 7 Aralık tarihli *Akropolis* gazetesinde Maksimos’un istifa gerekçesi olarak Ankara’da Türk yetkililerle daha yeni bir araya geldiği halde kendisine dini kisveler konusunda hiçbir bilgi verilmemesi, bu sebeple incindiği gösterilmiştir. Aynı yazıda Türkiye’deki gelişmenin Yunan halkını etkilediğinin farkında olan Çaldaris’in, “*Türk-Yunan dostluğu sadece iki hükümetin siyasetiyle söz konusu olamaz. İki halk arasında dostluk ruhu ve samimiyet gelişmelidir*” dediğinin altı çizilmiştir.⁶³

5 Aralık’ta Yunan Kilisesi’nin sinod meclisi toplanmış⁶⁴ ve Atina Başpiskoposu Hrisostomos’a, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’ne gelişmeyle ilgili Yunan Kilisesi’nin üzüntülerini belirtme görevi verilmiştir. Toplantıda Hrisostomos’un Yunanistan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı ile görüşmesine, ancak konuyla ilgili sorumluluğu hükümet üstlendiğinden dolayı Yunan Kilisesi’nin “*şimdilik*” herhangi bir girişimde bulunmayıp gelişmeleri takip etmesine karar verilmiştir.⁶⁵ Nitekim Yunan basın organlarında, Atina Başpiskoposu Hrisostomos’un TBMM’nin kabul ettiği kanunla ilgili ilk tepkisinin, “*Derin hüznümü ifade etmekten öte bir şey yapamam. Sadece patriğin düzenleme dışı tutulması anlamsızdır. Kiliseyi temsil eden başta patrik olmak üzere tüm ruhbandır*” olduğuna işaret edilmiştir.⁶⁶

⁶¹ “İ Kivernisis Tha Kalesi İs Siskepsin Tus Arhigus Ton Kommaton Dia To Turkikon Metron Tis Apagorevseos Tu Shimatos [Cübbenin Yasaklanması İlgili Türk Kanunu İle Alakalı Olarak Hükümet, Parti Başkanlarını Toplantıya Çağıracaktır]”, **Akropolis**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁶² “Protofanes Kivernitiki Avulia Ke İs To Zitima Tis Katargiseos Tu İeratiku Shimatos İs Tin Turkian [Türkiye’de Dini Kisvelerin Kaldırılması Konusunda Da Hükümetin Görülmemiş Düşüncesizliği]”, **Patris**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

⁶³ “İ Kivernisis Den Theori İkanopiyitikas Tas Eks Agkiras Eksigisis Dia To Zitima Tu Shimatos [Hükümet Kisvelerle İlgili Meseleye Dair Ankara’nın Açıklamalarını Yeterli Bulmamaktadır]”, **Akropolis**, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁶⁴ “İ İera Sinodos İper Diyavimatos Olon Ton Orthodoxon Eklisiyon [Sen Sinod Tüm Ortodoks Kiliselerin Girişimde Bulunmasını Desteklemektedir]”, **Ethnos**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

⁶⁵ “İ Apihisis İs Athinas [Atina’daki Yankı]”, **Akropolis**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁶⁶ “İ Turki Ekseresan Ton Patriyarhin Tu Metru Apagorevseos Tu Shimatos [Cübbenin Yasaklanmasıyla İlgili Kanundan Türkler Patriği Hariç Tutmuşlardır]”, **Akropolis**, 4 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

Söz konusu kanunun öğrenilmesiyle Yunan basın organlarından yükselen sesleri yansıtmadan önce, 7 Aralık 1934 tarihinde *Akropolis*'te Al. Lidorikis imzasıyla yayınlanmış olan, siyah cübbenin Ortodoksluğun simgesi olduğuna dair yazıyı vermekte yarar görüyoruz:

“...Görevle gittiğim Ankara’dan patrikhaneye dönüşümün üzerinden epey bir zaman geçti. Ne fanatik dindarım, ne de ... önyargılara sahibim. Mistik İstanbul’un derinliklerinde son derece beyaz ve estetik bir yapı yer almaktadır. Orada gezen ve ibadet eden, inanan ve dua edenleri odalarından inip çıkarken ve Ortodoksluğun sembolü olan cübbenin orada hüküm sürdüğünü, o beyaz alanda siyah sembolü gördüğümde heyecanımı koruyamadım.

Minarelerin gölgesinde, ... hilalin hüküm sürdüğü ve Allah’a ibadetin göğün yedi katına çıktığı yerde, İslam’ın kalbinde Fener ... dini aydınlatmıştır.

Bu cübbenin içinde muazzam öğretmenler ve öğrenciler büyük eserler ortaya çıkarmış ve günümüze kadar gerçeğin silinmez ve güzel ışığını taşımışlardır.

...

Patrikhane kilisesinde en tatlı ilahileri, sevginin büyüleyici melodilerini işittim, orada putperestliğe karşı parlak savaşın mucizeler gerçekleştirdiğini anladım, kibar ruhları, dürüst keşişleri gördüm. Cübbe onların içsel debdebelerinin örtüsü oldu. Hocaların sarklarına ve feracenin gizemine zıtlık oluşturdu.

...

Cübbesiz patrik, sinod üyeleri ve papazlar önyargıdan dolayı değil, ruhsal ihtiyaçtan dolayı olamaz... Bu, sembolün düşmesidir...

Belki de Patrik Fotios’u cübbesiyle gördüğümden dolayı buradaki hatayı daha derinden hissetmekteyim. Beni odasında kabul ederek üç çeyrek konuştu ve ben bu üç çeyrek içerisinde bu resmi kalbimin içine aldım. Simsiyah, ağır ve etkili kıyafeti içinde çok çekiciydi. Bugün Türklerin ... kararı patriği incitmiş durumdadır...

Cübbe yırtılmaktadır... Türklerin bugün kaldırdıkları giysinin altında Hıristiyanlığın gizli ateşi vardır...

Tabii ki cübbe olmaksızın da İstanbul’un havarileri her zaman parlak rehberler olacaklardır.

...Ancak sürü ... her zaman etkilenmekte ve geleneğe susamaktadır. Asırlardır gördüğü ve taptığı bir şeyi ondan aldığında inanmaya devam etse de sarsılmaktadır...

Türkler bugün ... dostluklarını torpillemektedirler”.⁶⁷

⁶⁷ Al. Lidorikis, “To Fanari, Ta Rasa Ke O Patriarhis [Fener, Cübbeler ve Patrik]”, *Akropolis*, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

Yunan basın organları söz konusu kanuna ve sadece patriğe mabetler ve ayinler haricinde dahi dini kıyafetlerini giyme izni verilmesine karşı çok yoğun kampanya yürütmüşlerdir. “İster sultanlık rejiminin feslileri, isterse frak giyen yenilikçi idarecileri tarafından idare edilsin, [Türk ulusunun] Helenlere karşı değişmeyen düşmanlık hisleri olduğunu bilmeliydik” gibi cümlelerle pek çok yazıda Türk hükümetinin asıl hedefinin patrikhaneyi İstanbul’dan sürmek olduğu⁶⁸ iddia edilmiştir. Hatta dini kıyafetlerle ilgili kanunun “Yunanistan’ı yaralamak için” gündeme getirildiği,⁶⁹ Türkiye’nin komşusunun dostluk adına yaptığı fedakârlıkların değerini bilmediği⁷⁰ dillendirilmiştir. Bu durumda Eleftherios Venizelos ve İsmet İnönü’nün yarattıkları şaheserin “Haliç’te sulara gömüleceği” ve iki ulus arasında geçmişte yaşananlar unutulmaya çalışılırken Yunanların hafızasında İstanbul’un yeniden kendilerinin olacağı ile ilgili mitleri canlandıracağı ifade edilmiştir.⁷¹ Türk hükümetinin attığı tek geri adımın “patriğin hariç tutulması” olduğu söylenerek, patriğin “istisnai olarak dışarı çıktığına” ve “etrafındaki sinod üyeleri cübbesizken dışarı çıkmasının mümkün olmadığına” dikkat çekilmiştir. Söz konusu düzenleme ile ilgili Ankara hükümetinin “önemsiz bir geri adımı”, “hediye olmayan hediye” ve “Türk-Yunan dostluğunun aşağılanması” nitelemelerinde bulunulmuştur.⁷² Yunan kamuoyu patriğe verilen mabet ve ayinler haricinde dahi dini kıyafetlerini giyme ayrıcalığının izin süresi belli değilse de Türk hükümetinin inisiyatifinde olduğu konusunda bilgilendirilmiştir.⁷³ Ancak uygulamada

⁶⁸ “İte Me Fesi İte Me Frako Ta Estimata Ton Den Allazun [Fesle De Frakla Da Hisleri Değişmiyor]”, **Akropolis**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁶⁹ “İ Turkia Etrafi Kata Tis Ellados [Türkiye Yunanistan’a Karşı Mı Yöneliyor]”, **Makedonia**, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁷⁰ “Sholia Ke Gnome [Yorumlar ve Görüşler]”, **Patris**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁷¹ Sp. Simos, “İstoriko Sfalma [Tarihi Hata]”, **Patris**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁷² “Epsifisthi En Agkira O Nomos Peri Tu Rasu [Ankara’da Cübbeyle İlgili Kanun Onaylanmıştır]”, **Makedonia**, 4 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; “İ Ethnosinelefsi Tis Agkiras Epsifise Htes To Nomoshedion Peri Apagorefseos Tu Rasu [Dün Ankara Büyük Millet Meclisi Cübbeyi Kaldıran Kanun Tasarısını Kabul Etti]”, **Patris**, 4 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “Odinira Endiposis İs Tus Politikus Kiklus Ek Tis Psifiseos Tu Nomoshediyu Peri Katargiseos Tu Rasu [Cübbeyi Kaldıran Kanun Tasarısının Kabul Edilmesinden Dolayı Siyasi Çevrelerdeki Acı Etki]”, **Patris**, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁷³ “İ Ekseresis Dia Ton Patriarhin [Patrik İçin İstisna]”, **Ethnos**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “İ Elliniki Kini Gnomi Sinista İs Tin Kivernisin N’Afisi Pleon Kata Meros Tas Aidias Diplomatikis Avrotitas [Yunan Kamuoyu Hükümete Mide Bulandırıcı Diplomatik Safıkları Bırakmasını Tavsiye Ediyor]”, **Makedonia**, 10 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

“alt düzeydeki Türk idarecilerin ve polis teşkilatının hıyuna bağlı” olduğundan dolayı sorunlar çıkabileceğine dair şüpheler dile getirilmiştir.⁷⁴

Bu dönem Yunan basın organlarında yer alan iddialar arasında, dini kisvelerle ilgili kanunla patrikhanenin prestijinin yerle bir edilmesi yanında misyoner ve yabancı propagandistlerin Türkiye’yi terk etmesinin amaçlandığı da vardır. İtalya’dan alınan bilgilere dayandırılan bu tip yazılarda, TBMM’nin kabul etmiş olduğu kanunun “komünistlerin Hıristiyanlık karşıtı propagandasına uygun” olduğu ifade edilerek, kanunun ilham kaynağı olarak “Mustafa Kemal’in gözünde değerinin büyük olduğu” iddia edilen Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Lev Mihailoviç Karahan’a⁷⁵ işaret edilmiştir. Türkiye’deki XIX. yüzyılın ortalarından itibaren çağdaşlaşma ve laikleşme adına atılan adımları ve Türk aydınlarının çabalarını yok sayan, “öküz altında buzağı aramak”tan öte bir anlam yükleyemeyeceğimiz bu tip iddialara göre Sovyetler Birliği verdiği her maddi yardım karşılığında Türkiye’de “kendi ideallerine göre bir inkılâp yapılmasını” sağlamıştır.⁷⁶

Tahmin edileceği gibi Yunan basın organlarında “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”un İstanbul Rumları üzerindeki etkileri üzerinde de durulmuş, bir başka ifadeyle kanun Rum azınlığa yönelik uygulamalar konusunda Türk hükümetinden şikâyet etmek için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bu tip yazılarda Rumların “maneviyatlarını, dini vicdanlarını ve ulus karakterlerini inciten” düzenlemelerle karşı karşıya oldukları ve söz konusu kanunun onları fazlasıyla heyecanlandığı ifade edilmiştir.⁷⁷ Dile getirilen iddialar arasında gelecekte dini törenlere izin

⁷⁴ “Pu Mas Odigi ĩ Egklimatiki Taktiki Tu Argiramivu Dim. Maksimu [Dim. Maksimos’un Yok Edici Diplomatik Taktiği Bizi Nereye Götürüyor]”, **Makedonia**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

⁷⁵ Lev Mihailoviç Karahan, 1889 yılında Tiflis’te dünyaya gelmiş ve 1937 yılında Moskova’da ölmüştür. 1925-1934 yılları arasında Dışişleri Halk Komiser Yardımcılığı görevini yürütmüş olan Karahan, 1934-1937 yılları arasında Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi’dir. Çağatay Benhür, **Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2008, s. 193-194.

⁷⁶ “ĩ Turkiki Taktiki Kata Tis Thriskias ĩne Epemvasis Tu Presveos Ton Sovyet Karahan [Türklerin Dine Karşı Taktikleri Sovyet Elçi Karahan’ın Müdahalesidir]”, **Makedonia**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “Piyos Empnei Ton M. Kemal [M. Kemal’e Kim İlham Vermektedir]”, **Makedonia**, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁷⁷ A. Perayotis, “ĩ Elliniki Miyonotis Konstantinupoleos Agonia ĩpo Tin Apilin Tu Ellinismu [İstanbul’daki Rum Azınlık Yunanlıktan Uzaklaştırılma Tehdidi Karşısında Heyecanda]”, **Akropolis**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1; “Prosfıgiki Foni [Muhacirin Sesi]”, **Patris**, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

verilmeyeceği, aynı yıl içinde kabul edilmiş olan “Soyadı Kanunu”⁷⁸ ile Rumların isimlerinin dahi Türkleştirilmek istendiği vardır.⁷⁹

Yunan basın organlarının kanuna verdiği tepkiler Türk basın organlarının gözünden kaçmamış,⁸⁰ örneğin *Cumhuriyet*’te 6 Aralık’ta “*Yunanlılara Ne Oluyor?*” manşetiyle verilen yazıda Yunanistan’daki asabiyet ve hiddetin nedeni sorgulanmış, kanunun hiçbir ülkeyle alakasının olmadığını, Yunan hükümetinin Rum papazlarının cübbelerine karışamayacağına altı çizilmiştir⁸¹. Gazete sonraki gün “*Kara Cübbeden Siyasal Mesele Mi Çıkıyor?*” manşeti altında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin sinod meclisinin üç defa toplandığına ve her üç toplantıda da ekseriyeti teşkil eden genç papazların dini giysilerle ilgili kanunu “*muhik*”, yani yerinde bularak “*itiraza mahal bulunmadığını*” söylediklerine işaret edilmiştir.⁸² 8 Aralık’ta Yunus Nadi, Yunan basınının tutumunu köşesinde ele aldığıda “*Bir urba üstünden bu kadar gürültü, bir bardak suda fırtınaya bile benzemeyen çok saçma bir yaygaradır. Hiç urbanın yürek ve düşünce işi olan dinle sanki, bırakılırsa din elden gidecekmiş kadar ileri değerinde bir bağı olur mu?*” yorumunda bulunmuştur.⁸³ *Cumhuriyet*’in aynı sayısında “*Hem Nalına, Hem Mihına*” köşesinde Yunanların “*kara cübbenin aşkıyla*” soğukkanlılıklarını yitirerek Türk-Yunan dostluğunu dahi istemediklerine, oysa Türk-Yunan dostluğunun papazların kara cübbelerinden değil, siyasi ve iktisadi menfaatlerin uygunluğundan, yani “*hakikatlerden*” doğduğuna dikkat çekilmiştir.⁸⁴ Aynı tema *Milliyet*’te A. Şükrü Esmer tarafından işlendiğindeyse “*... Biz bu yazılarla Türk-Yunan bilişikliğinin [dostluğunun] sarsılacağına inananlardan değiliz. İki ulusun dileklerine ve amaçlarına uygun olan bir bilişiklik, çok derin ve sağlam temellere dayanmaktadır... Birkaç metre kaftan ile bir külâh bu uğurlu çalışmamızı duraklatmasın*” denilmiştir.⁸⁵

⁷⁸ **T.C. Resmi Gazete**, 2 Temmuz 1934, Sayı: 2741.

⁷⁹ A. Perayotis, “Pos Ekturkizete Sistimatikos İ Elliniki Miyonotis Konstantinupoleos [İstanbul’daki Rum Azınlık Sistemli Olarak Nasıl Türkleştiriliyor]”, **Akropolis**, 10 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1; 5.

⁸⁰ “Atina’dan Gelen Garip Telgraflar”, **Ulus**, 6 İlk Kanun [Aralık] 1934, s. 1; “Kanunun Hedefi: İnkılabı Bitirmek”, **Haber**, 6 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1-2; “Papazların Kıyafeti”, **Milliyet**, 6 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1-2.

⁸¹ “Yunanlara Ne Oluyor?”, **Cumhuriyet**, 6 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1; 5.

⁸² “Kara Cübbeden Siyasal Mesele Mi Çıkıyor?”, **Cumhuriyet**, 7 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1; 6.

⁸³ Yunus Nadi, “Ruhani Giyimleri Kanunu ve Rum Papazlar”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1-2.

⁸⁴ “Cübbe Aşkı”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 3.

⁸⁵ A. Şükrü Esmer, “Kılık Töresi ve Yunanistan”, **Milliyet**, 8 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1.

“Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”un TBMM’de kabul edilmesi üzerine Göçmenler Konsey’i İdare Heyeti bütün üyelerinin katılımıyla bir toplantı gerçekleştirerek durum değerlendirmesinde bulunmuştur. *Makedonia*’ya göre göçmenlerin konuya hassasiyetlerinin sebebi, Yunanistan’a göç etmiş olsalar dahi kendilerini hala Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’ne bağlı hissetmeleridir.⁸⁶ Neticede idare heyetinin hükümet ve diğer parti liderlerine bir beyanname vermesine, milli, mesleki, ilmi çevreler ve işçi örgütleriyle iletişime geçmesine, Atina ve taşrada tepkisini göstermek adına mitingler düzenlemesine karar verilmiştir. Kanunun kabul edilmesi üzerine Türk-Yunan Dostluk Derneği [Sindesmos Ellinoturkikis Filias] de üyelerini, “*bundan böyle Türkiye ile Yunanistan kaynaşması adına çalışıp çalışmayacağını belirlemek üzere*” toplantıya çağırmıştır. Dernek başkanı Georgios Merkuris⁸⁷ ise istifasını sunmuştur.⁸⁸ İstanbullular Birliği [Enosis Konstantinupoliton] beyannamesinde söz konusu inkılabı kınayarak Rumların Türkleştirilmek istediklerini iddia etmiştir.⁸⁹ Yunanistan’da göçmenlerin miting gerçekleştirmek istediklerini *Haber* gazetesi “*İş Mitinglere Kadar Varacak Mı?*” manşetini kullanarak Türk kamuoyunun dikkatine sunmuş, yine de Yunan hükümetinin “*meselenin sokaklara dökülmesini istemeyeceğini*” ummuştur.⁹⁰

3. Sürecin İyi İdare Edilmediğine Dair Muhalif Basın Organlarının Eleştirileri

TBMM’nin kabul etmiş olduğu “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”, muhalif basın organlarının Yunan hükümetini hedefe koymalarına vesile teşkil etmiştir. Bu tip yayınlar konusunda Venizelistliği

⁸⁶ “Pu Mas Odigi İ Egklimatiki Diplomatiki Taktiki Tu Argiramivu Dim. Maksimu [Dim. Maksimos’un Yok Edici Diplomatik Taktiği Bizi Nereye Götürüyor]”, *Makedonia*, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

⁸⁷ Yunan siyasetçi Georgios Merkuris (1886-1943), Atina Belediye Başkanı Spiridon Merkuris’in oğludur. <http://repository.academyofathens.gr/gr/listItems/156875>, Erişim Tarihi: 06.10.2020.

⁸⁸ “To Zitima Tu İeratiku Shimatosis Perilthen İdi İs Oksitaton Simion [Dini Kısve Meselesi Şimdiden Kötü Bir Noktaya Gelmiştir]”, *Patris*, 5 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 5; “O Antiktıpos Tu Metru Epi Tis Ekselikseos Tis Ellinoturkikis Filias [Kanunun, Türk-Yunan Dostluğunun Akıbeti Konusundaki Yansımaları]”, *Akropolis*, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “İ Elliniki Miyonotis Kon/poleos Agonia İpo Tin Apilin Tu Ekturkismu [İstanbul Rum Azınlığı Türkleştirilme Tehdidi Altında Heyecandadır]”, *Akropolis*, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁸⁹ “Diamartiria [İtiraz]”, *Ethnos*, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “O Turkikos Tipos Theori Atoyon Tin Ellinikin Arthrografian Epi Tu Zitimatosis Tu Rasu [Cübbe Meselesi İle İlgili Yunan Makalelerini Türk Basını Yersiz Addetmektedir]”, *Patris*, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁹⁰ “İş Mitinglere Kadar Varacak Mı?”, *Haber*, 8 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1.

son derece açık olan *Patris* gazetesi başı çekmiştir. *Patris* yayınlarında bundan böyle Türkiye'nin rejiminin kendilerini ilgilendirmediğinin, ancak Yunanistan'ın düşmanlarının hedefi ve kendini savunamayacak hale gelmesi sebebiyle Çaldaris ve hükümetini eleştirme hakkına sahip olduklarının altını çizmiştir. *Patris*'e göre Venizelos'tan genel takdir gören bir ülke devralmış olan Çaldaris, Yunanistan'ın dostlarını dağıtmış ve itibarını kaybetmesine sebep olmuştur.⁹¹

Patris, Yunanistan'ın itibar kaybettiğine dair başlıca üç “kanıt” sunmuştur. Bunlardan birincisi Bulgar askerlerinin Yunan sınırından girerek Pomaklara karşı gerçekleştirdikleri tatbikattır. Gerçekten de TBMM'nin söz konusu kanunu kabul ettiği günlerde, dinlerini değiştirmek konusunda uğradıkları baskı neticesi⁹² “çocukları, kadınları ve kendilerine ait 170 koyunla” göç eden Pomakları takip eden Bulgar askerleri, Yunanistan sınırını geçerek Drama yakınlarında bu kafileden bazılarını öldürmüşlerdir.⁹³ Yapılan inceleme neticesinde Bulgar askerlerinin Yunan topraklarına 1500 metre girdikleri anlaşılmıştır.⁹⁴ *Patris*'in gelişmeyle ilgili yorumu, karşılarında “itibarsız, uyuklu ve uyusuk Çaldaris Yunanistan'ı” olan Bulgarların korkmadıkları olmuştur. *Patris*'e göre Arnavutluk da Yunanistan'dan korkmayıp Kuzey Epir'deki Rum azınlığın haklarını ihlal etmektedir. Nitekim bununla ilgili beyannameinde Venizelos, Kuzey Epir'deki azınlığın inkâr edilen haklarına riayet ettirmek için kuvvete başvurmaya engel olan bütün anlaşmalardan geri dönmenin Yunanistan için bir vazife olduğunun altını çizmiş⁹⁵ ve Çaldaris hükümetine, bu husustaki kararları Yunanistan'ı tatmin etmezse Milletler Cemiyeti'nden çekilmeyi tavsiye etmiştir.⁹⁶ Tahmin edileceği gibi *Patris*'in Çaldaris döneminde Yunanistan'ın itibarsızlaştığına dair sunduğu üçüncü kanıt, Türkiye'de kabul edilmiş olan “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”dur.⁹⁷ *Patris*'e göre Çaldaris hükümeti bir çıkmazda olup, Türkiye'de dini kıyafetlerin

⁹¹ “To Zitima Tu İeratiku Shimatos Pariyilthe İs Oksitaton Simion [Dini Kisveler Meselesi Keskin Bir Hal Almıştır]”, **Patris**, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

⁹² “Türklerin Dini Değiştirilmek İstenmiş”, **Haber**, 4 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1-2.

⁹³ “Yunan Topraklarındaki Hadise”, **Cumhuriyet**, 4 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1-2.

⁹⁴ “Bulgarların Öldürdüğü Türkler Kim?”, **Haber**, 5 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 2; “Yunan Hududu Faciası”, **Milliyet**, 5 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1; “Sınır Hadisesi Nasıl Olmuş”, **Ulus**, 5 İlkkanun [Aralık] 1934, s. 1-2.

⁹⁵ “Venizelos Gene Sahnede”, **Cumhuriyet**, 4 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1; 5.

⁹⁶ “Venizelos: ‘Milletler Cemiyet’nden Çekilelim’ Diyor”, **Milliyet**, 4 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1; 6.

⁹⁷ “Tu Kloçu Ke Tu Baçu [İtilip Kakılan]”, **Patris**, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

mabetler haricinde giyilmesinin yasaklanmasının ardından nasıl bir yöntem izleyeceğini bilmemektedir.⁹⁸

Makedonia gazetesi TBMM’de kabul edilen kanunla ilgili Yunan hükümetinin sadece kendisiyle işbirliği yapan partilerin liderleriyle bir araya geldiğini, dolayısıyla muhalefeti kenara iterek partisi uğruna ulusal çıkarları kurban ettiğini iddia etmiştir. *Makedonia*’ya göre Çaldaris hükümeti “*cübbe meselesini ele almak konusunda yetersizdir ve Türk-Yunan dostluğu adına girişimleri Türkler tarafından çöp kutusuna atılmıştır*”. Her hâlükârda Yunan kamuoyu milletvekillerine baskı yapacağından mecliste sadece muhalefetin değil, kendisinin milletvekillerine de cevap vermek zorunda kalacaktır.⁹⁹ *Ethnos* ise Maksimos’u Türkiye’de gerçekleştirilen inkılabın Yunan halkının duygularını incittiği mevzuunu Balkan Antantı Konseyi önüne getirmediği için eleştirmiş, bunu yapmadığına göre istifasını bir gereklilik olarak görmüştür.¹⁰⁰ Ancak 9 Aralık’ta Yunan basın organlarında Maksimos’un görevinde kalacağını kesinleştiği bilgisi yer almıştır.¹⁰¹

Şüphesiz muhalif basın içinde Yunanistan Komünist Partisi’nin yayın organı *Rizospastis* ayrı bir yerde durmaktadır. *Rizospastis* bu süreçte yayınladığı yazılarda, TBMM’de kabul edilmiş olan “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”un “*Yunan kocabaşlarının*” sinirini bozduğunu ve tüm burjuva basınının bazen açık, bazen de üstü örtülü bir şekilde Türkiye’ye karşı “*vahşi bir savaş*” başlattığını yazmıştır. Hükümetle diğer muhalefet partilerini aynı kefeye koyan *Rizospastis*, son gelişmelerden “*monarşi yanlısı ve faşist çevrelerin*” yararlanmak isteyebileceklerine dikkat çekmiştir. Yunan hükümetini “*antilaik*” olarak değerlendiren *Rizospastis*’e göre Patriğin cübbesi flama gibi yükseltilecek yeniden halkların birbirini katletmesinin sembolü haline getirilmekte ve kitleler hükümet, muhalefet, papazlar, burjuva örgütleri ve basını tarafından fanatikleştirilmektedir. Ayrıca Türkiye ile Yunanistan’ın yaklaşmasından hoşlanmayan İngiltere, her fırsatta eski kinleri canlandırmak için “*ateşe yağ dökmektedir*”. Oysa cübbenin Yunan halkı için anlamı feodalite, manastır arazileri, manevi karanlık ve Ortaçağ’dır. Bu sebeple “*hiçbir cübbe ve papazın, çalışan Yunanistan’ı yeniden bir Anadolu katliamına sürüklemeye yetkin olmadığını*” göstermek adına çalışan kesimleri “*Yunan burjuvazisinin*

⁹⁸ “İ Kivernisi Vriskete Pro Adieksodu [Hükümet Çıkmazdadır]”, *Patris*, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

⁹⁹ “Ke To Raso Ke Tin Filian [Cübbeyi De Dostluğu Da]”, *Makedonia*, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹⁰⁰ “To Zitima Tu Rasu [Cübbe Meselesi]”, *Ethnos*, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹⁰¹ “O Maksimos Tha Paramini [Maksimos Kalacak]”, *Akropolis*, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

cinayet niyetlerine karşı” dikkatli olmaya çağırmıştır. *Rizospastis*, Yunan basınında yer alan Türkiye’deki inkılabın ilham kaynağının Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Karahan olduğuna dair iddialara getirdiği yorumunda ise, “faşizme yakın bulunan” kimi basın organlarının, Türkiye’deki inkılabı kullanarak “antisovyet” bir kampanya başlattıklarını ifade etmiştir.¹⁰² *Rizospastis*’te bu dönem yazılanları değerlendirebilmek için Milli Mücadele döneminde de savaş karşıtı ve antiemperyalist bir söylem kullandığını hatırlatmamız gerekir.¹⁰³

4. Papanastasiyu ve Venizelos’un Sürece İlişkin Beyanlatları

Gelişmelerle ilgili olarak Çiftçi ve İşçi Partisi [Agrotiko Ke Ergatiko Komma] lideri Aleksandros Papanastasiyu,¹⁰⁴ Yunan basınında 8 Aralık’ta yer alan beyanatında, Türkiye’de dini kıyafetlerin yasaklanması konusunun bir grup Yunan basın organı tarafından kötü bir şekilde ele alındığını, Yunan hükümetinin söz konusu kanun hakkında önceden bilgisi olması halinde Rum cemaatin incinmeyeceği şekilde bir yöntem bulunabileceğini ifade etmiştir. Papanastasiyu ayrıca söz konusu kanunun, “Türkiye’deki Ortodoks Hıristiyan cemaati incitmek için yapıldığını söylemenin hata olduğunun” altını çizmiştir. Türkiye’nin devlet adamlarıyla defalarca bir araya geldiğine, onların Türk ve Yunan halklarının işbirliği ve dostluğuna samimiyetle yaklaştıklarından şüphe duymadığına, Türkiye’de devletin laikleştirildiğine işaret etmiştir. Bu konuların bilinmediği gibi kimi Yunan basın organları tarafından kötü işlendiğine de değinen Papanastasiyu, Türk-Yunan basınının

¹⁰² “Ya Ta Rasa Tu Patriarhi [Patriğin Cübbesi İçin]”, *Rizospastis*, 6 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1; “İ Katargisi Ton Rason [Cübbelerin Kaldırılması]”, *Rizospastis*, 7 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1; “Meseonika Rasa Ginonte Simvolu Ya Tin Allilosfagi Ton Laon [Ortaçağ Cübbeleri Halkların Birbirini Katletmesinin Sembölü Oluyor]”, *Rizospastis*, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1; “Piso Apo Ta Rasa Tu Patriarhu [Patriğin Cübbesinin Ardında]”, *Rizospastis*, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹⁰³ Bkz. Esra Özsüer, “Yunan Ordusunun Anadolu İşgalinde Bir Muhalif Ses: Rizospastis Gazetesi”, **II. Uluslararası Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Sempozyumu (21-22 Eylül 2017)**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 188-202; Nilüfer Erdem, **Mizah Penceresinden Yunanistan’da Halk, Savaş ve Siyaset (1919-1923)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018, s. 114-149.

¹⁰⁴ Yunanistan’ın siyasi tarihi açısından önemli bir şahsiyet olan Aleksandros Papanastasiyu, Venizelos’un kurmuş olduğu Liberal Parti’de [Komma Ton Fileleftheron] milletvekilliği ve bakanlık görevleri yürütmüştür. Sonrasında Demokratik Birlik Partisi’ni [Komma Tis Dimokratikis Enoseos] kurarak, 1924’te başbakanlığı üstlenmiştir. Partisi sonradan Çiftçi ve İşçi Partisi adını almıştır. Balkan halklarının dostluğunu desteklemiş olan Papanastasiyu, ilerici fikirleriyle tanınmış ve “demokrasinin babası” olarak anılmıştır. Yorgos Anastasiadis, “Hronologio Aleksandros Papanastasiyu (1876-1936) [Aleksandros Papanastasiyu Kronolojisi (1876-1936)]”, **Aleksandros Papanastasiyu**, (Editör: Yorgos Anastasiadis), Ekdosis İdrima Vulis Ton Ellinon [Yunan Parlamentosu Kurumu Yayını], Athina, 2008, s. 21-70.

gayretlerinin iki halkın anlaşmalarına yönelik olması gerektiğini vurgulamıştır. Papanastasiyu beyanatının sonunda, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Türkiye'nin "*bugünkü büyük idarecilerine*", ayrıca Türk-Yunan dostluğu ile Balkanlarda uzlaşya inandığına temas etmiştir.¹⁰⁵ Papanastasiyu'nun beyanatını *Cumhuriyet* gazetesi "*Atina'da nihayet akla, mantığa uygun bir ses yükselebildi*" cümlesi ile vermiş, Çiftçi ve İşçi Partisi liderinin sözlerini "*hakikatin tam tercümanı ve samimi bir vicdanın ifadeleri*" olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁶

Papanastasiyu'nun beyanatıyla aynı gün Yunan basınında Venizelos'un da konuyla ilgili gelişmeleri değerlendirdiği bir beyanatı yer almıştır. Venizelos beyanatında başkentten uzakta, Girit'te olduğundan dolayı geciktiğini, konuyla ilgili kesin bilgiye sahip olmadan açıklama yapmaktan kaçındığını ifade etmiştir. Ayrıca kendisi görüşlerini hükümetin parti liderleriyle yapacağını açıkladığı toplantıda yazılı olarak sunmayı düşünmüş, ancak böyle bir toplantı gerçekleştirilmemiştir. Venizelos, Yunan hükümeti tarafından "*Ankara nezdindeki girişimler akabinde*" mabetler ve ayinler haricinde dini kıyafetleri giyme yasağından patrik ile diğer din ve mezheplerin liderlerinin hariç tutulduğunun açıklanması üzerine beyanatını daha fazla geciktirmemeye karar vermiştir. Son günlerde Türk-Yunan dostluğunda yaşanan soğukluğa son vermek adına, verilmiş olan çözümle Yunan hükümetine konuyu bitirmeyi tavsiye eden Venizelos, kendisini bu düşünceye götüren sebepleri açıklamıştır. Venizelos'a göre "*Türkler gibi gururlu bir ulusun*", dışarıdan gelen baskıyla kanun konusunda geri adım atması beklenemezdi. Yine de Türk hükümeti, Yunan hükümetinin girişimlerini dikkate alarak Patrik ve diğer dinlerle mezheplerin liderlerini hariç tutmakla ilgili kanuna bir ilavede bulunmuştu. Meseleyi daha fazla germek, Türk-Yunan dostluğunun sonunu getireceğinden dolayı buna bir an önce son verilmeliydi. Türk hükümetinin söz konusu kanunu gündeme getirme sebebi "*Ortodoks vatandaşlarından memnuniyetsizlik*" olmayıp, devletin laik olduğu ilkesiyle hareket etmesiydi. Kaldı ki bu uğurda, Müslümanlar üzerinde büyük manevi etkiye sahip olan halifeliği dahi kaldırmıştı. Dini kıyafetlerin şekli de mezheple alakalı olmayıp, Kilise idaresiyle ilgiliydi. Dolayısıyla Kiliseler, buldukları devletin gereklerine pek ala uyabilirlerdi.¹⁰⁷ Yine de hükümet, patriğe verilen ayrıcalığın

¹⁰⁵ "Dilosis Tu Papanastasiyu [Papanastasiyu'nun Beyanatları]", *Ethnos*, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

¹⁰⁶ "Atina'da Nihayet Akla, Mantığa Uygun Bir Ses Yükselebildi", *Cumhuriyet*, 9 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 1; 6.

¹⁰⁷ "O Venizelos Omili Dia Ton Ellinoturkikon Episodion [Venizelos Türk-Yunan Meselesiyle İlgili Konuştu]", *Makedonia*, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; "O Venizelos

“*süresiz*” olması konusunda girişimlerini devam ettirmeliydi. Venizelos’a göre Türk idarecilerin “*Papa Eftim skandalını*” sonlandırması halinde ise Türk-Yunan dostluğu güç kazanır, sadece iki halkın değil, tüm yakın doğunun barışına hizmet ederdi.¹⁰⁸

Patris gazetesi Venizelos’un beyanatını yorumladığında, paniklemiş olan Yunan hükümetinin Venizelos’tan yönlendirme beklediğini, “*en nihayet ufukta bekledikleri fenerin görüldüğünü*” ve Venizelos’un kendilerini boğulmaktan kurtarmak için “*can simidi attığını*” iddia etmiştir. *Patris*’e göre Venizelos’un beyanattı Çaldaris’i çok sevindirmiştir. Oysa Venizelos sadece “*Çaldaris’in küçüklüğünü ve Maksimos’un önemsizliğini görmezden gelmiştir*”. Ülkesinin bir maceraya sürüklendiğini fark ederek yardım etmesi gerektiğini düşünmüştür. Duygularıyla doğruları birbirinden ayırabilen, meseleleri geniş ve derin analiz edebilen bir siyasetçi olarak Venizelos, ülkesini tartışılan konudan kurtarmak istemiştir.¹⁰⁹ *Makedonia*’ya göreysen Venizelos konuyu cesaretle ele alarak kamuoyunu hükümetten daha iyi aydınlatmıştır.¹¹⁰

İki parti liderinin beyanatlarının basın organlarında yer almasının ardından Başbakan Çaldaris basın mensuplarına, “*Bay Venizelos ve Papanastasiyu’nun, hükümetin mevzuu iyi bir şekilde ele aldığını düşünmelerine sevindim. Ulusal bir mesele hakkında siyaset dünyasının hemfikir olduğunu ortaya koymaktadırlar*” yorumunda bulunmuştur. Çaldaris, Venizelos’un Patriğe verilen ayrıcalığın “*süresiz*” olması için Yunan hükümetinin girişimlerini devam ettirmesiyle ilgili tavsiyeleri konusunda Türk hükümetiyle her türlü dostane girişimde bulunduğunu, neticede kanundaki düzenlemenin elde edildiğini vurgulamıştır.¹¹¹

Çaldaris’in söz konusu tavrı Venizelos’u yeniden beyanatta bulunmaya itmiştir. *Patris* gazetesinde 13 Aralık’ta yer alan bu beyanatında Venizelos, daha önce gerçekleştirdiği çağrılarını Yunan hükümetini ve ülkesini kötü

Evriski İkanopiyitikin Tin Lisin Tis Eksereseos Tu Patriarhu [Patriğin Hariç Tutulması Çözümünü Venizelos Yeterli Bulmaktadır], **Akropolis**, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

¹⁰⁸ “Prosopiki Eklisis Tu El. Venizelu Pros Tus Kemal Ke İsmet Opos Mi Epimenun İs Tin Apagorevsin Tu Eklisiastiku Shimatos [Kilise Kıyafetlerinin Yasaklanmasında İsrar Etmemeleri Yönünde Venizelos’un Kemal ve İsmet’e Şahsi Çağrısı]”, **Patris**, 8 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

¹⁰⁹ “İdu O Gigas ‘Kiryi Gigandes’ [‘Bay Devler’ İşte Dev]”, **Patris**, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹¹⁰ “Edose Tin Armozusan Lisin [Uygun Çözümü Getirdi]”, **Makedonia**, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹¹¹ “Protipurgos İkanopiyimenos Ek Ton Diloseon Tu Venizelu Dia To Raso [Başbakan Cübbeyle İlgili Venizelos’un Beyanatlarından Memnundur]”, **Akropolis**, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

durumdan kurtarmak için olduğunu, yine de Çaldaris'in bunu kullanabileceğini hiç düşünmediğini ifade etmiştir. Venizelos'a göre Çaldaris hükümetinin girişimlerinin başarısızlığı, ilgili dosya meclise sunulduğunda daha iyi ortaya çıkacaktır. Ancak şimdiden bir iki üyesi Ankara'da olduğu halde TBMM'ye sunulan kanun tasarısını zamanında öğrenemediğinin söylenmesi gerekir. Sadece patriğe mabetler ve ayinler haricinde dahi dini kıyafetler giyme ayrıcalığının verilmesini yeterli bulmayan, zamanında girişimlerle diğer üst düzey ruhbanaya da bu ayrıcalığın verilebileceği kanaatinde olan Venizelos'a göre Türkiye, Yunanistan'a tamamen ters düşmek istemediğinden dolayı kanundaki söz konusu düzenlemeye gitmiştir. Basını yönlendirmenin hükümetin sorumluluğunda olduğunu düşünen Venizelos, diğer siyasi liderlerle görüş alışverişinde bulunulması halinde demagojilerden uzaklaşabileceğinin ve basına gerekli açıklamalarda bulunulabileceğinin altını çizmiştir. Çaldaris'in dış politikasını eleştirdiği gibi, iç çatışmaları keskinleştirdiği ve ordunun psikolojisini bozduğu iddiasında da bulunmuştur. Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesiyle dünya barışının kalıcılığında şüphe duyan Venizelos'un hükümete yönelik bir diğer eleştirisiyse, savaş malzemesi temin etmeye çalışmamaktır. Venizelos bu sebeple "*küçük Arnavutluk'un Yunanista'a sopa attığı*" ve Bulgar askerlerinin izinsiz bir şekilde Yunan topraklarına girdikleri kanaatinde dir.¹¹² Çaldaris'in Venizelos'a yanıtı "*Esasen dini bir mahiyeti olmayan papaz kisvesi dolayısıyla Türkiye'nin dostluğunun feda edilmesini aklı başında hiçbir insan düşünemez*" olmuştur. Çaldaris'e göre Venizelos, muhalefet yapayım derken ülkesine zarar vermektedir. Nitekim Çaldaris ve Venizelos arasındaki bu söz düellosu Türk basının dikkatinden de kaçmamıştır.¹¹³

Bu dönemde her ne kadar parti liderleri arasında söz düelloları yaşansa da,¹¹⁴ muhalefetin orta bir yol bulma çabaları gerek Yunan hükümetini, gerekse Yunan kamuoyunu belli oranda rahatlatmıştır. Öyle ki Türk-Yunan Dostluk Derneği'nin idare heyeti gelişmelerden sonra izlenecek yolu belirlemek amacıyla başkan yardımcısı Leon Makkas¹¹⁵ liderliğinde

¹¹² "Dilosis Tu Venizelu Dia To İeratiko Shima [Dini Kisvelerle İlgili Venizelos'un Beyanatlari]", **Patris**, 13 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 1.

¹¹³ "Papazların Kılığı Hakkında M. Venizelos'un Sözleri", **Cumhuriyet**, 13 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 3; "Ruhani Kisveler Meselesi", **Cumhuriyet**, 14 Birincikanun [Aralık] 1934, s. 3; "Papaz Kisvesi ve Yunanistan", **Milliyet**, 15 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1.

¹¹⁴ "O Venizelos Apaksiyi Na Apasholithi Palin Me Apantisin Pros Ton Ektrahilisthenta Çaldarin [Venizelos Raydan Çıkmış Olan Çaldaris'e Yeniden Cevap Verme Gereği Duymuyor]", **Makedonia**, 18 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

¹¹⁵ 1892 doğumlu Yunan siyasetçi ve yazarı Leon Makkas, Paris'te hukuk öğrenimi görmüştür. Pek çok kez milletvekili seçilmiş ve Yunan Elçiliğinin Basın Bürosu

toplantıdır. Derneğin idare heyetinin kararı Türk hükümetinin, İstanbul’daki Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ile özel olarak zıtlasma niyetinde olmadığı, sadece kendi içerisine yönelik inkılâpçı bir düşünceyle hareket ettiği için bu gelişmenin Türk-Yunan dostluğunu etkilememesi yönünde olmuştur. Yine de idare heyeti tarafından İstanbul’daki Rum ve Batı Trakya’daki Müslüman Türklerle ilgili rejimin, “bundan böyle ihlal edilmeyecek ve yanlış anlamalara meydan vermeyecek şekilde belirlenmesi” dilenmiştir.¹¹⁶

5. Tefvik Rüştü Aras’ın Yunanistan Ziyareti ve Krizin Aşılması

Yunanistan’da cübbe krizinin yaratıldığı günlerde Maksimos, Cenevre’de bulunan Türkiye Dışişleri Bakanı Tefvik Rüştü Aras’la diyaloga geçmiştir. Aras, Maksimos’a gönderdiği yanıtta, kabul edilmiş olan dini kıyafetlerle ilgili kanunun laiklik ilkesinin gereği olduğunu söyleyerek iki ülke arasındaki dostluğu hiçbir şekilde etkilemeyeceğinin güvencesini vermiştir.¹¹⁷ Yunan basını, Milletler Cemiyeti’nde ve Balkan Antantı’na bağlı ülkelerin dışişleri bakanlarıyla görüşmelerde konuşulanlar hakkında Yunan hükümetine bilgi vermek amacıyla¹¹⁸ Aras’ın Cenevre dönüşü yolunu Yunanistan’dan geçirmesine de büyük ilgi göstermiş¹¹⁹ ve beyanatını yayınlamıştır. Aras beyanatında söz konusu kanunun, Türkiye’de daha önce gerçekleştirilen inkılâpların devamı olduğunun ve incelendiği zaman sadece dini kıyafetlerle ilgili olmadığını anlaşılacağına altını çizmiştir. Laikliğin Türkiye için bir gereklilik olduğuna, herhangi bir ihtiyacın hasıl olması halinde ülkesinin Yunanistan’ın yanında yer alacağına dikkat çekerek, dini kıyafetlerle ilgili kanunun içerik ve şekil yönünden azınlıklarla ilgili

Müdürlüğünü yürüttüğü gibi Avrupa Konseyi temsilciliğinde de bulunmuştur. Atatürk ile Orman Çiftliğinde 6 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirdiği görüşmeden iki gün sonra Darülfünun’da “Şarkta Sulhü Müsalemet [Doğu’da Barış İçinde Olmak]” konulu bir konferans vermiştir. Bkz. Nilüfer Erdem, “Yunan Milletvekili Makkas’ın Mustafa Kemal İle 6 Mayıs 1931’de Gerçekleştirdiği Görüşmeye Dair Raporu”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, C. 12, Sayı: 24 (Güz 2013), s. 181-194.

¹¹⁶ “O Sindesmos Ellinoturkikis Filias Dia To Zitima Tu Rasu [Cübbe Meselesiyle İlgili Türk-Yunan Dostluk Derneği]”, **Ethnos**, 13 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 5.

¹¹⁷ “O Tefvik Rüştü Aras Dia To Metron Tis Apagorevseos Tu İeratiku Shimatos [Dini Kisvelerin Yasaklanması Kanunuyla İlgili Tefvik Rüştü Aras]”, **Patris**, 9 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

¹¹⁸ “Tefvik Rüştü Bey Dönüşte Atina’ya Da Uğrayacak”, **Milliyet**, 11 Kanunuevvel [Aralık] 1934, s. 1.

¹¹⁹ “O Rüştü Bey Tha Dielthi Eks Athinon Epistrefon Ek Genevis [Rüştü Bey Cenevre Dönüşü Atina’ya Uğrayacaktır]”, **Akropolis**, 10 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; “Sinomilia Dia To Zitima Tu Rasu [Cübbeyle İlgili Müzakereler]”, **Patris**, 10 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; “O Rüştü Fthani Metavriyon İs Tas Athinas [Rüştü Öbürgün Atina’ya Geliyor]”, **Akropolis**, 13 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

anlaşmalara ters düşmediğini vurgulamıştır.¹²⁰ Atina ziyareti esnasında Aras, Çaldaris ve Maksimos ile görüşmüştür.¹²¹ Yunan basını görüşmelerde Türkiye ile Yunanistan'ı ilgilendiren tüm konular, ama özellikle İstanbul'daki Rum azınlığın konumu üzerinde durulduğunu yazmıştır.¹²² Ancak sonrasında Çaldaris, Yunan basınında yer alan İstanbul'daki Rum azınlığın konumunun görüşüldüğüne dair haberlerin doğru olmadığını açıklamak zorunda kalmıştır.¹²³

Aras'ın Yunanistan'dan ayrılmasının ardından yapılan resmi açıklamada, kendisinin Cenevre'deki görüşmeler konusunda Yunan hükümetini bilgilendirdiği yazılmıştır. Resmi açıklamaya göre görüşmeler esnasında Çaldaris, Maksimos ve Aras, iki ülkenin yaklaşmasının ve Balkan Antantı'nın barışın korunması adına ne denli önemli olduğunu bir kez daha idrak etmiş, azınlıklarla ilgili olanlar dahil iki ülkeyi ilgilendiren tüm meseleleri ele almakla ilgili niyetlerini açıklamışlardır.¹²⁴

6. Ortodoks Din Adamlarının Kıyafetleriyle İlgili Gerçekler

1934 yılı öncesinde papazların siyah cübbeyi bırakmaları gerektiğine dair manşetler atıldığı düşünüldüğünde, Türk-Yunan ilişkilerine gölge düşürecek şekilde Yunan basınının "Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun" sebebiyle yarattığı gürültüyü anlamak daha da zorlaşmaktadır. Örneğin *Makedonia*'da 29 Haziran 1930 tarihinde "*En Önemli Mesele! Siyah Cübbe Kaldırılmalıdır!*" manşetiyle yer alan yazıda Yunan Kilisesi'nin cübbe meselesini ele almakta özgür olup olmadığı sorgulanmıştır. Yazıda tüm

¹²⁰ "O Rüştü Aras Efhase Htes Tin Nikta İs Thessalonikin [Rüştü Aras Dün Akşam Selanik'e Ulaştı]", **Akropolis**, 15 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; "O Tefvik Rüştü Aras Diyilthen Ek Thessalonikis [Tevfik Rüştü Aras Selanik'ten Geçti]", **Patris**, 15 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4.

¹²¹ "O Rüştü Aras Efhase Htes İs Athinas Ke İrhise Tas Sinomilias Meta Ton Çaldari Ke Maksimu Dia Ta Ellinoturkika [Rüştü Aras Dün Atina'ya Gelerek Çaldaris ve Maksimos'la Türk-Yunan Meseleleriyle İlgili Görüşmelere Başlamıştır]", **Akropolis**, 16 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; "E Sinenosis Pros Katohirosin Tis Theseos Ton En Konstantinupoli Ellinon [İstanbul'daki Rumların Konumunu Güçlendirmeye Dönük Anlaşmalar]", **Ethnos**, 16 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6; "Sinehizonte E Sinomilies Tu Rüştü Meta Tis Kiverniseos [Rüştü'nün Hükümetle Görüşmeleri Devam Etmektedir]", **Akropolis**, 17 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

¹²² "E Nee Prospathiye Pros Epitevksin Liseos Dia Ta Ellinoturkika [Türk-Yunan Meselelerinin Çözümü İçin Yeni Gayretler]", **Makedonia**, 17 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; "İ Simerini Sinomilia Ton Çaldari Ke Maksimu Me Ton Tefvik Rüştü Dia Tus Ellinas Tis Konstantinupoleos [İstanbul Rumları İçin Çaldaris ve Maksimos'un Tefvik Rüştü İle Bugünkü Görüşmesi]", **Ethnos**, 17 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 6.

¹²³ "Çaldaris'in Tekzibi", **Ulus**, 19 İlkakun (Aralık) 1934, s. 3.

¹²⁴ "To Episimon Anakinothen [Resmi Açıklama]", **Akropolis**, 18 Dekemvriyu [Aralık] 1934, s. 4; "Bay T. Rüştü Aras'ın Atina Ziyareti", **Ulus**, 19 İlkakun (Aralık) 1934, s. 1-2.

Ortodoks din adamlarının aynı kıyafetleri giymediği, İstanbul’un Osmanlılar tarafından fethi öncesinde keşişlerin giysileri hariç, ruhbanla halk arasındaki tek farkın saç kesimi olduğu vurgulanmıştır.¹²⁵

Midilli adasındaki Eresos Tarım Okulu hocalarından Arhimandrit (Manastır Papazı) Teolog S. İosifidis tarafından 12 Aralık 1934’te Çaldaris ve diğer siyasi parti liderlerine gönderilmiş olan muhtıra, sağduyulu bir Ortodoks din adamının görüşlerini yansıtmakta ve Ortodokslarda cübbe konusunu açıklığa kavuşturmaktadır. Dijital Venizelos Arşivi’nde rastladığımız muhtıra, “*Keşke cübbe meselesiyle ilgili Yunan haysiyeti, Ortodoksluk ve Yunan biliminin prestiji adına, uluslararası aydın dünyanın ve kilise aydınlarının gözleri önüne serilenler serilmese ve güncel basında mantık ve tarih dayanağından yoksun yazılar yazılmasalardı*” cümlesiyle başlamaktadır. İosifidis muhtırasında din adamlarının dış giysilerinin hiçbir dönemde “*değişmeyecek temel bir kural*” olarak kabul edilmediğini ifade etmiş, bazen iklimle yerel koşullara ve durumlara, siyasi, ekonomik ve sosyal gereklere, özellikle Ortaçağ mistisizminin tutum ve amaçlarına göre değiştiğinin altını çizmiştir. İosifidis’e göre cübbe konusu, “*düzen, yerel koşullar ya da siyasi amaçlara yönelik bir meseledir*”. Kaldı ki 1934’te kullanılan Ortodoks din adamlarına ait kıyafetler, ancak iki asır öncesine dayanmaktadır. İstanbul’un fethi sonrası pek çok kez değişmiş ve düzenlenmiştir. Dolayısıyla Atina basınındaki cübbenin Ortodokslarda asırlık bir uygulama olduğuna dair iddialar, tarihi dayanaktan yoksundur. Bunun da en önemli kanıtı, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’ndeki tablolarla görülen dini kıyafetlerin çeşitliliğidir. “*Her din adamı özel hayatında kendi sıradan kıyafetine sahip olmalıdır. Bunu hiçbir kanun yasaklamamaktadır*” ve “*Yunan devleti bu meseleyi düzenlemeye Kilise’yi davet etmeliydi*” görüşlerinde olan İosifidis, Yunan basınının “*meselelere gölge düşürecek şekilde yaygara koparmasını*” da eleştirmiş, basının görevinin kamuoyunu aydınlatmak ve hazırlamak olduğuna işaret etmiştir. İosifidis ayrıca din adamlarının kıyafetlerinin çağdaştırılmasının, Kilise’yi eğitilmiş din adamlarıyla destekleyeceği inancındadır. Muhtırasını “*Her halükarda halkın, ... ışığın [aydınlanmanın] Yunanistan’dan Ankara’ya sıçradığını düşünmesine izin verilmemelidir. Bu, ulusal itibarın gereğidir*” cümlesiyle sona erdirmiştir.¹²⁶

Cübbe konusu Yunanistan’da günümüzde de tartışılmaya devam etmekte ve bu tartışmalarda bazen “*ruhaniliğin cübbe ve kıl fetişinde gizli*

¹²⁵ “Flegon Zitima! Na Katargithi To Mavro Raso [En Önemli Mesele! Siyah Cübbe Kaldırılmalıdır!]”, **Makedonia**, 29 İyuniyu [Haziran] 1930, s. 1; 5.

¹²⁶ **Benaki Müzesi**, Eleftherios Venizelos Arşivi, 404-044 ve 404-045 numaralı dosyalar. (Dijital Venizelos Arşivi 173.404.044; 173.404.045-1; 173.404.045-2_3; 173.404.045-4 numaralı jpg dosyaları).

olmadığı” ifade edilebilmektedir.¹²⁷ Kimine göre cübbe, din adamlarının fark edilip saygı görmesi için kullanılmaktadır. Ancak ne yazık ki günümüzde dahi bazı yazılarda, 1934 yılında dini kıyafetlerin mabetler ve ayinler haricinde giyilmesini yasaklarken Türklerin aslında Ortodoks Kilise’yi hedef aldıkları iddialarına rastlanabilmektedir.¹²⁸

Sonuç

“Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”, TBMM’de kabulü esnasında ve kabulünün ardından Türkiye’de herhangi bir muhalefetle karşılaşmamıştır. Oysa iki ülke arasında dostluğun yaşandığı bir dönem olmasına rağmen Yunanistan’da kanun sebebiyle Dışişleri Bakanı Maksimos’a istifayı düşündürecek kadar sesler yükseltilmiştir. Türkiye’nin kendi iç meselesini düzenlemeye dönük bir kanunun Yunanistan’da sebep olduğu dalgalanma sorgulanmaya değerdir. Diğer taraftan Yunanistan’daki pek çok çevrenin Lozan Antlaşması sonrası oluşmuş olan koşulları, XIX. yüzyıldan itibaren Türk aydınlarının çabalarını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin prensiplerini görmezden geldiğinin kanıtıdır.

Yunan basın organlarında cübbenin Ortodokslar için değiştirilemeyecek bir sembol olduğu, iki ülke arasında var olan antlaşmalar sebebiyle dini kıyafetlerin mabetler ve ayinler haricinde giyilmesi yasağına Türkiye’nin Ortodoks din adamlarını dahil edemeyeceği yazılmıştır. Dışarıda sivil kıyafetlerle dolaşan Türk Ortodoksların lideri Papa Eftim hedef gösterilmiş, Türkiye’deki söz konusu inkılâbın Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Karahan’ın yönlendirmesiyle yapıldığı, esasta Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’ni hedef aldığı ve İstanbul’daki Rum cemaatin Türkleştirilmek istendiği gibi ağır iddialar dile getirilmiştir. Yazılanları, Yunan basınının kötü niyetle hareket ettiği ve Çaldaris hükümetini Türk hükümetinden gerek dini kıyafetler gerekse İstanbul’daki Rum cemaat için birtakım tavizler koparmak adına harekete geçirmeye çalıştığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Nitekim bu yazılanlardan sonra bazı cemiyet ve kuruluşlar, TBMM’de kabul edilmiş olan kanun aleyhinde mitingler tertip etmeye niyetlenmişlerdir ki, onların bu girişimleri de Çaldaris hükümetine baskı şeklinde değerlendirilebilir. Bu konudaki söylemlerden ayrılan bir tek Yunanistan Komünist Partisi’nin yayın organı olan *Rizospastis*’tir. *Rizospastis* cübbenin feodaliteyi ve Ortaçağ’ı hatırlattığına, ister hükümet yanlısı ister muhalif olsun diğer basın organlarında dile getirilenlerin iki ülke arasındaki dostluğu zedeleyecek noktaya geldiğine işaret etmiştir. Diğer

¹²⁷ <https://tilegrafimanews.gr/istoria-glossa/proedros-klirikon-sto-tilegrafima-gia-to-raso-i-ierosyni-den-kryvetai-sto-fetix-tou-rasou-kai-tis-trixas/> , Erişim Tarihi: 01.10.2020.

¹²⁸ <https://www.vimaorthodoxias.gr/peri-zois/rasa-kai-iera-amfia/> , Erişim Tarihi: 01.10.2020.

Yunan basın organları kimi çok sert, kimi daha yumuşak bir şekilde benzer iddialarda bulunmuşlar, dini kıyafetlerle ilgili kanun sebebiyle Türk-Yunan dostluğundan şüphe duymuşlardır.

Türk yetkililerin defalarca söz konusu inkılabın devletin laikleştirilmesi ile ilgili olduğu, bu yönde daha önce atılmış olan adımların devamı niteliğini taşıdığı, gelişmelerin Türk-Yunan ilişkilerini zedelemesine izin verilmeyeceği yönündeki güvencelerine rağmen Yunan basınındaki sağduyudan yoksun yayımlar yaklaşık bir ay kadar devam etmiştir. Oysa aydın Yunan din adamları cübbe konusunu 1934 öncesi gündeme taşımışlar, bunun din ve mezheplerinin esaslarından biri olmayıp zaman içinde sayısız kere değiştiğini dile getirmişlerdir. Komşu iki ülke arasında dini kıyafetlerle ilgili krizin yaşandığı günlerde Yunan Kilisesi aynı sağduyu ile hareket edemediği gibi Çaldaris hükümetine baskı yapmıştır. Kaldı ki Yunan Kilisesi, Ortodoks din adamlarının cübbesi konusunu XXI. yüzyılda dahi tartışmaya devam etmektedir.

Muhalif basın ve siyasi parti liderleri, Yunan hükümet yetkililerinin Türk hükümet yetkilileri ile sürekli görüşmeler gerçekleştirdiğinden hareketle dini kıyafetlerle ilgili kanundan zamanında haberdar olmadığına, dolayısıyla Ortodoks ruhbanın hariç tutulması adına gerekli girişimlerde bulunmakta geç kaldığına işaret etmişlerdir. Aslında bu durum, Arnavutluk’un Kuzey Epir’deki Rum azınlığın haklarını ihlal ettiği ve Bulgar askerlerinin sınırı geçerek Yunan topraklarına girdikleri gibi sebeplerle Çaldaris hükümetini dış politikadaki zaaflarından dolayı eleştirmelerine vesile teşkil etmiştir. Bizim kanaatimiz, Çaldaris hükümetinin TBMM’nin söz konusu kanunu kabulünün ardından süreci iyi idare edemediği şeklindedir. Türk-Yunan dostluğuna inanarak kararlı davranmamış ve Yunan basınına yönlendirememiştir. Güvendikleri hariç diğer siyasi parti liderleriyle bir araya gelmekten de kaçınmıştır. Ancak Papanastasiyu’nun, dostluk konusunda Türk devlet adamlarından şüphe duymadığını açıklaması ve Venizelos’un orta yolu bulma gayreti ile rahatlayarak papaz kıyafetleri dolayısıyla Türkiye’nin dostluğunun feda edilemeyeceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur.

“Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun” sebebiyle yaşananlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin nasıl birdenbire gerilebileceğine ve ne denli girift ve kırılğan olduğuna, kamuoylarının, özellikle de Yunan kamuoyunun ne kadar kolay tahrik edilebileceğine dair güzel bir örnektir ve bu tür gelişmelerin her dönemde yaşanması ihtimali vardır. İki ülkenin savaş meydanlarında karşı karşıya gelmelerinden son derece kısa bir süre sonra Türk-Yunan dostluğu başarılı olmuşsa, temennimiz sağduyulu liderlerle Ege Denizi’nin bir barış gölüne dönüşmesidir. Barış, dostluk ve işbirliği her iki devletin ve halklarının yararına. Bunun kolay olmadığı, karşılıklı olarak sabır ve fedakârlığı gerektirdiği de açıktır.

KAYNAKÇA**Arşiv Belgeleri**

Benaki Müzesi, Eleftherios Venizelos Arşivi 029-142; 404-044 ve 404-045 numaralı dosyalar.

Benaki Müzesi, Eleftherios Venizelos Arşivi, Marika Venizelu'dan Kalanlar 1-85 numaralı dosya.

Resmi Yayınlar

T.C. Resmi Gazete

TBMM Zabıt Cerideleri

Kitap ve Kitap Bölümleri

Aleksandris, Aleksis ,“To İstoriko Plesio Ton Ellinoturkikon Sheseon”, **İ Ellinoturkikes Shesis 1923-1987**, Ekdosis Gnosi, Athina, 1988, s. 35-145.

Anastasiadis, Yorgos, “Hronologio Aleksandros Papanastasiyu (1876-1936)”, **Aleksandros Papanastasiyu**, (Ed. Yorgos Anastasiadis), Ekdosis İdrima Vulis Ton Ellinon, Athina, 2008, s. 21-70.

Atalay, Bülent, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1918-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.

Aybars, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Ayraç Kitabevi, Ankara, 2009.

Dragumis, İon, **O Ellinismos Mu Ke İ Ellines**, Ekdosis Nea Thesis, Athina, 1991.

Erdem, Nilüfer, **Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset (1919-1923)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018.

Hering, Gunar, **Ta Politika Kommata Stin Ellada 1821-1936**, Tomos: 2, Ekdosis Morfotiko İdrima Ethnikis Trapezis, Athina, 2004.

İmece, Mustafa Selim, **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri**, 2. Baskı, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975.

Köstüklü, Nuri, “Sosyal Alanda Yapılan İnkılaplar”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, C. 2, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2014, s. 249-267.

Özkaya, Yücel, “Cumhuriyetin İlanından Hayattan Ayrılışına Kadar Mustafa Kemal Atatürk”, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s. 315-628.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**, C. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

Svolopulos, Konstantinos, **İ Elliniki Eksoteriki Politiki 1900-1945**, Ekdosis Vivliopolion Tis Estias, Athina, 2008.

Veremis, Thanos, **Megali Ellines, Eleftherios Venizelos**, Ekdotis Skai, 2009.

Makale ve Bildiriler

Çakmak, Zafer, “Yunanistan Başbakanı Panagis Tsaldaris’in Türkiye Ziyareti (10-17 Eylül 1933)”, **Turkish Studies**, C. 2, Sayı: 4 (Güz 2007), s. 1271-1282.

Erdem, Nilüfer, “Yunan Tarihçilerinin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos’un Bu Sürece Katkıları”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, Sayı: 23 (Güz 2009), s. 93-128.

Esmer, A. Şükrü, “Kılık Töresi ve Yunanistan”, **Milliyet**, 8 Kanunuevvel 1934.

....., “Kılık Törüsü”, **Milliyet**, 5 Kanunuevvel 1934.

Kılıç, Selami, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. 4, Sayı: 16 (Güz 1995), s. 529-547.

Lidorikis, Al., “To Fanari, Ta Rasa Ke O Patriarhis”, **Akropolis**, 7 Dekemvriyu 1934.

Özsüer, Esra, “Yunan Ordusunun Anadolu İşgalinde Bir Muhalif Ses: Rizospastis Gazetesi”, **II. Uluslararası Sakarya Meydan Muharebesi ve Haymana Sempozyumu (21-22 Eylül 2017)**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018, s. 173-202.

Papa Eftim, “Ortodoks Kilisesi’ne Bir Tamim”, **Hakimiyet-i Milliye**, 30 Teşrinisani 1921.

Perayotis, A., “İ Elliniki Miyonotis Konstantinupoleos Agonia İpo Tin Apilin Tu Ellinismu”, **Akropolis**, 6 Dekemvriyu 1934.

....., “Pia Ta Vathitera Etya Ton Metron Tu Kemal”, **Akropolis**, 1 Dekemvriyu 1934.

....., “Pos Ekturkizete Sistimatikos İ Elliniki Miyonotis Konstantinupoleos”, **Akropolis**, 10 Dekemvriyu 1934.

Simos, Sp., “İstoriko Sfalma”, **Patris**, 5 Dekemvriyu 1934.

Tağmat, Çağla D., “Yunan Başvekili İoannis Metaksas’ın Anılarında Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk”, **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 1, Sayı: 2 (Güz 2015), s. 147-164.

Yalçın, Emrullah, “Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin Ekümenikliği Tartışmaları ve Gerekçeler”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. 13, Sayı: 50 (Güz 2012), s. 479-514.

Yunus Nadi, “Ruhani Giysileri Kanunu ve Rum Papazlar”, **Cumhuriyet**, 8 Birincikanun 1934, s. 1-2.

Sürelî Yayınlar (Gazeteler)

Akropolis

Anadolu'da Ortodoksluk Sadası

Cumhuriyet

Ethnos

Haber

Hakimiyet-i Milliye

Makedonia

Milliyet

Patris

Rizospastis

Ulus

Tezler

Benhür, Çağatay, **Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2008.

Uysal, Mehmet, **1930-1938 Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Ansiklopedi ve Çeviriler**Egkiklopedia 2002**

Erdem, Nilüfer, "Yunan Milletvekili Makkas'ın Mustafa Kemal İle 6 Mayıs 1931'de Gerçekleştirdiği Görüşmeye Dair Raporu", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, C. 12, Sayı: 24 (Güz 2013), s. 181-194.

İnternet Kaynakları

Sidiras, İoannis El., "O İk. Patriarhis Fotios B' [Ek. Patrik II. Fotios (1929-1935)], <https://www.orthodoxianewsagency.gr/istoria-ethnika-themata/o-oik-patriarxis-fotios-o-v-1929-1935/>, Erişim Tarihi: 21.09.2020.

<http://repository.academyofathens.gr/gr/listItems/156875>, Erişim Tarihi: 06.10.2020.

<https://tilegrafimanews.gr/istoria-glossa/proedros-klirikon-sto-tilegrafima-gia-to-raso-i-ierosyni-den-kryvetai-sto-fetix-tou-rasou-kai-tis-trixas/>, Erişim Tarihi: 01.10.2020.

<https://www.vimaorthodoxias.gr/peri-zois-rasa-kai-iera-amfia/>, Erişim Tarihi: 01.10.2020.

EK

T.C. Resmî Gazete

İsis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve yazı işleri için Başvekalet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur	13 KÂNUNUEVVEL 1934 PERŞEMBE	SAYI: 2879
---	--	------------

KANUNLAR

Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun

Kanun №: 2596

Kabul tarihi: 3/12/1934

Madde 1 — Herhangi din ve mezhebe mensub olurlarsa olsunlar ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde ruhani kisve taşımaları yasaktır.

Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabet ve ayin haricinde dahi ruhani kıyafetini taşıyabilmek için muvakkat müsaadeler verebilir. Bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhani hakkında yenilenmesi veya bir başka ruhaniye verilmesi caizdir.

Madde 2 — Türkiyede kanuna tevfikân teşekkül etmiş ve edecek olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüb gibi heyetler ve mektebler mahsus kıyafet, alâmet ve levazım taşımak istedikleri zaman yalnız nizamname veya talimatname ile muayyen tiplere uygun kıyafet, alâmet ve levazım taşıyabilirler.

Madde 3 — Türkiyede bulunan Türklerin ve yabancıların, yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile münasebetli kıyafet ve alâmetlerini ve levazımını taşımaları yasaktır.

Madde 4 — Ecebi teşekkül mensublarının kendi kıyafet, alâmet ve levazımları ile Türkiyeyi ziyaret etmeleri, İcra Vekilleri Heyetince tayin olunacak mercilerin müsaadesine tâbidir.

Madde 5 — Türkiye Devleti nezdine memur bulunanların kıyafetleri beynelmîlî mer'i âdetlere tâbidir.

Müsaadei mahsusa ile gelen yabancı memleketler kara, deniz, hava kuvvetlerine mensub kimselerin resmi üniformalarını nerelerde ve ne zaman taşıyabilecekleri İcra Vekilleri Heyeti kararla tayin olunur.

Madde 6 — Bu kanunun tatbik suretini gösterir bir nizamname yapılır.

Madde 7 — Birinci maddenin hükümleri bu kanunun neşri tarihinden itibaren altı ay sonra ve diğer maddelerin hükümleri kanunun neşri tarihinden itibaren mer'idir.

Madde 8 — Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur. 5/12/1934

Atilla Rasimin tahsil ücretinin Maarif Vekâleti bütçesinin "lise ve orta mekteplerle ikmal mektepleri" faslından verilmesine dair kanun

Kanun №: 2602

Kabul tarihi: 8/12/1934

Madde 1 — Kütahya Mebusu merhum Rasimin Galatasaray Lisesinde okumakta olan Oğlu Atilla Rasimin tahsil ücreti, bu lise tahsilini bitirinceye kadar Maarif Vekâleti bütçesinin "lise ve orta mekteplerle ikmal mektepleri" faslından verilir. Sınıf geçmek noktasından diğer leyli meccanî talebe hakkında cari olacak usul Atilla Rasim hakkında da cereyan edecektir.

Madde 2 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 3 — Bu kanunun icrasına Maarif Vekili memurdur. 9/12/1934

9/12/1934 tarih ve 2875 sayılı Resmî Gazetede neşredilen 2593 numaralı kanunla iştirakimiz kabul edilen (Havaî seyrüsefere mahsus beynelmîlî sîhhi mukavelename)

Hükümetlerince kendilerine verilerek usulüne muvafik olduğu anlaşılan salâhiyetnameleri hâmil bulunan, zirde vazîimiza murahhaslar, havaî seyrüseferin sîhhi kontrolünü müteakabil itilâfla tanzim etmek ünmiyesile, aşağıdaki ahkâmı kararlaştırılmışlardır:

BİRİNCİ KISIM

Umumi ahkâm

Madde 1 — Yüksek Âkit Taraflar, işbu mukavelenamenin tatbikati hususunda, aşağıdaki tarifati kabul eyerler:

I - Hava gemisi kelimesi, havadaki aksülâmelerin yardımı ile cevvi havada tutunabilen ve havaî seyrüsefere tahsis edilmiş olan her aleti ifade eder

